

” ...Och jag har tänkt många gånger 'idag kommer nog ingen' och då sitter det tjugo personer alltså...”

- en intervjustudie om diakoners arbete med att stävja ensamhet bland äldre

”...and I have thought many times ‘no one will show up today’ and then there are twenty persons there”

- An interview study on deacons’ work with reducing loneliness among elderly people

Anders Arkbro & Linda Johansson

Examensarbete i socialt arbete och socialpedagogik 15 Hp

Socialpedagogiska programmet, 2023

Institutionen för individ och samhälle

Vårterminen 2023

Examinator: Jonas Hallberg

Titel:” ...Och jag har tänkt många gånger ’idag kommer nog ingen’ och då sitter det tjugo personer alltså...” - en intervjustudie om diakoners arbete med att stävja ensamhet bland äldre

Engelsk titel:” ...and I have thought many times ‘no one will show up today’ and then there are twenty persons there” - An interview study on deacons’ work with reducing loneliness among elderly people

Sidantal: 55

Författare: Anders Arkbro & Linda Johansson

Datum: Juni 2023

Sammanfattning

Allt fler äldre upplever minskad livskvalitet på grund av ensamhet och 10–15 % av den åldrande befolkningen upplevde ofrivillig ensamhet 2022. Civilsamhället är en viktig aktör för att tillsammans med offentlig välfärd hantera sociala problem och Svenska kyrkan är en av de största aktörerna inom svenskt civilsamhälle. Vi har undersökt hur diakoner i Svenska kyrkan arbetar med äldre och ensamhet. Studiens frågeställningar rörde hur diakoner ser på ensamhet, förhållningssätten bakom arbetet med äldre och ensamhet och hur diakoner ser att detta arbete gör skillnad. Studien har en kvalitativ ansats där vi har genomfört semistrukturerade intervjuer med sex diakoner i tre församlingar. Den skapade empirin har transkriberats och analyserats med tematisk analys utifrån empowerment genom EPS-modellen och aktivitetsteorin. Resultatet visar att diakoner beskriver olika dimensioner av ensamhet samt de barriärer som kan försvåra arbetet med att stävja ensamhet. Identifierade förhållningssätt är diakonalt förhållningssätt, uppmuntra till aktivitet, skapa tillhörighet, egenmakt, se och lyssna till de äldre samt se till de äldres styrkor. Studien identifierade även samverkan och arbetet med ideella som viktigt. Tre motiv till aktiviteterna syntes i studien: sätta människan i socialt sammanhang, efterfrågas av församlingen samt uppdrag från förtroendevalda. Diakonerna i studien upplever att arbetet gör skillnad genom vad de ser hos och hör av de äldre samt genom mängden besökare till en verksamhet. Framåt vill vi belysa möjligheterna för professionella inom välfärden som finns i att bli medveten om samverkan mellan offentlig välfärd och civilsamhället. I framtida studier önskar vi en undersökning av betydelsen av ideellas roll i civilsamhällets sociala arbete.

Nyckelord: Socialt arbete, socialpedagogik, diakonalt arbete, ensamhet, äldre, civilsamhälle, trossamfund, Svenska kyrkan, diakoner

Förord

Under utbildningens andra del blev det tydligt för oss båda att vi skulle skriva examensarbete om kyrkans sociala arbete och det var genom våra studieuppehåll och lycklig slump (?) som vi författare hamnade i samma klass. Vi vill tacka vår handledare Magnus Broström för att ha stöttat oss i uppsatsskrivandet genom feedback och kloka erfarenheter. Vi vill tacka anhöriga och vänner som stöttat, inspirerat och utmanat oss i arbetsprocessen. Till sist vill vi rikta ett tack till diakonerna som medverkat i studien.

”Bär varandras bördor, så uppfyller ni Kristi lag.” Galaterbrevet kap 6, vers 2. (Bibel 2000.)

Tack

Innehåll

Inledning	7
Syfte	8
Frågeställningar.....	8
Perspektiv på ensamhet.....	9
Äldre	9
Socialt arbete / sociala problem	10
Socialpedagogik.....	10
Diakonalt arbete i Svenska kyrkan	10
Diakoner.....	11
Tidigare forskning.....	11
Anledningar till ensamhet.....	11
Stävja ensamhet	12
Hinder för att reducera ensamhet.....	15
Välfärdsorganisationers arbete.....	15
Kyrkans arbete	16
Sammanfattning	16
Teoretiska utgångspunkter	17
Empowerment.....	17
EPS – Empowerment, Participation & Strength perspective.....	19
Aktivitetsteorin	19
Metod.....	20
Kvalitativ forskningsansats.....	20
Semistrukturerad intervju.....	21
Urval	22
Analysmetod och bearbetning.....	23
Tillförlitlighet.....	27

Forskningsetiska ställningstaganden.....	28
Sökning tidigare forskning.....	29
Nyckelord.....	30
Resultat och Analys	30
Ensamhetens olika dimensioner.....	30
Sorg över att livet ändrats	31
Fysisk ensamhet	32
Att vara ensam utan att vara själv	32
Barriärer	33
Mentala spärrar	34
Funktionsnedsättning eller sjukdom	34
Fysiska avstånd	35
Förhållningsätt	36
Diakonalt förhållningssätt.....	36
Uppmuntra till aktivitet.....	36
Skapa tillhörighet	37
Egenmakt	37
Se och lyssna till de äldre.....	38
Se till de äldres styrkor	38
Samverkan.....	39
Församlingarnas aktiviteter.....	40
Motiv till aktiviteterna	41
Sätta människan i socialt sammanhang.....	41
Efterfrågas av församlingen.....	42
Uppdrag från förtroendevalda.....	43
Arbetet med ideella	43
Hur arbetet gör skillnad	44

Vad äldre säger/uttrycker	45
När diakoner ser skillnad	45
Många besöker verksamhet.....	46
Diskussion.....	47
Litteraturförteckning	50

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjuguide

Bilaga 2 - Informationsbrev

Bilaga 3 - Samtyckesblankett

Inledning

Ensamhet som ett socialt problem kan förstås utifrån beskrivningen av Meuwisse & Svärd (2013), vilka menar att ett socialt problem definieras genom att fenomenet är kopplat till att det finns en skillnad i hur det är och hur man vill att det ska vara; människans relationer (eller brist på), att många är drabbade, att problemet syns i media och i samhällsdebatten samt att det är ett problem som går att åtgärda. Alla dessa kriterier går att applicera på ensamhet bland äldre personer och vidare beskriver Meuwisse & Svärd (2013) att vid ett socialt problem har samhället ett gemensamt ansvar i att göra någonting åt det. Det blir allt fler äldre i Sverige (Statistiska centralbyrån, 2022) och att många äldre är drabbade av ensamhet går att se i en rapport från Socialstyrelsen (2022), där de beskriver att 10 – 15 % av de äldre upplevde ofrivillig ensamhet och bland de allra äldsta (85+) uppgav 30 – 40 % att de hade problem med ensamhet, detta enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät (Folkhälsomyndigheten, 2022). Socialstyrelsen gick 2020 ut med ett pressmeddelande om att allt fler äldre upplever en minskad livskvalitet, detta till följd av att de upplever ensamhet samt känner oro och ångest (Socialstyrelsen, 2020). Dessutom påvisar en studie av Dahlberg, McKee, Lennartsson, & Rehnberg (2022) att det finns fler äldre i Sverige än i övriga Norden som upplever ensamhet. En pågående diskussion syns också så väl i dagspress som i tidningar från trossamfund kring resurser för att hjälpa utsatta och meningarna är delade. Vissa menar att staten skall skjuta till pengar till civilsamhället (Österberg, 2023) andra att kyrkan i sig ska prioritera att hjälpa utsatta (Ankartun, 2020). Ett annat exempel från media är ett debattinlägg från december 2022 som argumenterar för vikten av att prioritera resurser till insatser för att bryta ensamhet (Nilsson, 2022).

Det socialpedagogiska arbetet handlar, enligt Hämäläinen (2012), om att motverka utanförskap och främja gemenskap. Gemenskap och att mötas är en grundbult i att vara människa, detta för att det är genom gemenskap som vi människor kan forma och förstå oss själva som individer (Cedersund, Eriksson, Ringsby Jansson, & Svensson, 2019). Människor kan i vissa tider i livet ha svårt att hitta dessa arenor där de möter andra människor, då är det socialpedagogikens uppdrag att skapa dessa förutsättningar (a.a.). Enligt socialtjänstlagen (SFS 2001:453, kap 5 §4) ansvarar kommunen för att äldre ska *”få ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra”*. Men det ansvaret för äldre kan tas genom samverkan med till exempel civilsamhället (Socialstyrelsen, 2022). Moriarty & Manthorpe (2017) skriver också om att professionella i offentlig välfärd bör dra nytta av trossamfunden genom att samverka. I sin studie om organisationer som anordnar kontaktperson för äldre menar de att trossamfunden har en viktig roll i arbetet med äldre ensamma. Att kommunen bör samverka med till exempel kyrkan beskrivs även i till exempel *Den svårfångade socialpedagogiken* av Eriksson & Markström (2000), detta då de menar att man i det socialpedagogiska arbetet bör använda de resurser som finns i lokalsamhället.

Den ideologiska grunden i Svenska kyrkan är *att kyrkan ska tjäna*, det syftar till att det sociala (diakonala) hjälparbetet ska handla om alla människors lika värde (Edgardh, 2022). En annan del i det diakonala arbetet är ta vara på varje individs så väl styrkor som svagheter samt att hälsa alla, stora som små, välkomna till Svenska kyrkans verksamheter (Hollmer, 2022). Genom att bjuda in till dessa verksamheter så kan ensamhet bland äldre stävjas (Glas &

Nyström, 2022). De flesta församlingar har träffpunkter som riktar sig till äldre personer och syftet med dessa träffpunkter är att genom gemenskap och delaktighet kunna motverka utanförskap och isolering men också att främja tillhörighet och vänskap (Lindsröm & Lindström, 2015). Vad gäller det diakonala insatserna, så som verksamheter, inom Svenska kyrkan så är det diakonen som bär huvudansvaret kring hur dessa utformas (Bodin & Hollmer, 2020). Kyrkans sociala arbete med äldre består inte bara av de som söker sig till kyrkan. Enligt Hollmer (2022) arbetade 91% av alla diakoner med någon typ av uppsökande verksamhet mot gruppen äldre.

Att ha erfarenhet av det som ska studeras kan vara en styrka (Andersson S. , 2014). För att kunna förstå sociala fenomen krävs en inlevelse och ett engagemang i det man studerar. Genom att forskaren har egen erfarenhet av världen han eller hon studerar kommer forskaren kunna se och förstå på ett helt annat sätt. I den här studien strävar vi efter att *förstå* meningen i de berättelser och svar som diakonerna ger och där är förförståelsen för kontexten av största vikt (a.a.) Därför väljer vi att lyfta fram oss själva och vår bakgrund i förhållande till ämnet.

Anders har en förförståelse för den kyrkliga kontexten genom sitt engagemang i Svenska kyrkan och i Ekumeniakyrkan. För drygt tio år sedan hade han en kortare anställning i Svenska kyrkan där han bland annat medverkade i besök på äldreboenden och i en kör för äldre tillsammans med kantor. Anders är också ideell medarbetare i Ekumeniakyrkan som ungdomsledare och musiker. Linda har en förförståelse vad gäller det diakonala arbetet inom Svenska kyrkan, dels då hon i sin tillhörande församling har tät kontakt med församlingens diakon, dels då hon själv verkar som ideell medarbetare bland annat i arbetet med Vägkyrka. Utöver den förståelsen så gjorde Linda sin verksamhetsförlagda utbildning inom Svenska kyrkan och studerade det diakonala arbetet, främst hur det fungerade gentemot de äldre församlingsborna.

Baserat på att båda vi är aktiva inom vår respektive församling så föll det sig naturligt för oss att vilja studera hur diakoner inom Svenska kyrkan arbetar med ett socialt problem. Utifrån aspekten att ensamhet idag ses som ett socialt problem, att det skrivits om i dagspressen, att Svenska kyrkan, som en del i civilsamhället, kan ha delat ansvar med kommunen gentemot målgruppen så kan denna uppsats bidrag vara en ökad förståelse kring hur Svenska kyrkans diakoner arbetar med ensamhet bland äldre personer.

Syfte

Syftet med studien är att genom intervjuer och med EPS-modellen som teoretiskt ramverk undersöka hur diakoner förstår ensamhet bland äldre och arbetar med att stävja denna ensamhet, samt hur de gör för att identifiera resultatet av deras arbete med målgruppen.

Frågeställningar

Hur beskriver diakoner ensamhet bland äldre?

Vilka förhållningssätt ligger bakom hur diakoner arbetar med äldre och ensamhet?

Hur ser diakoner att arbetet gör skillnad för de äldres upplevda ensamhet?

Bakgrund

I det närmaste beskriver vi några delar som är centrala för den här studien: *Perspektiv på ensamhet, äldre, socialt arbete, socialpedagogik* och *Svenska kyrkans diakonala arbete*.

Perspektiv på ensamhet

Enligt Svensk ordbok (Svenska akademien, 2021) kan ensam betyda ”*som är utan sällskap av någon annan. Ibland med tonvikt på avsaknad av hjälp och dylikt*”. I engelskan skiljer man på *alone* och *lonely*, där det ena står för att vara utan sällskap och det andra handlar om känslan. Denna uppdelning mellan att vara fysiskt ensam (*alone*) och den psykiska ensamheten (*lonely*) ses även i svensk litteratur. En viktig nyckel till att förstå ensamhet är att skilja på självvald och ofrivillig ensamhet (Strang, 2021). Lars Andersson (2002) gör en uppdelning mellan det fysiska tillståndet av ensamhet, vilket innebär att vara utan andra personer runt sig, och det psykologiska tillståndet att *känna* sig ensam som, vilket innefattar känslan av att vara ensam även om man inte är själv. De två olika typerna av ensamhet har kallats för *social isolering* och *emotionell isolering* (Weiss i Tornstam, 2011). Existentiell ensamhet, som är ytterligare en dimension av ensamhet, handlar om den ensamhet som finns inuti oss, oberoende av omständigheter runt (Moustakas, i Tornstam, 2011). I *Existentiella frågor hos äldre* förklarar författaren att den existentiella ensamheten finns i oss hela tiden men att vi tenderar att hålla oss sysselsatta för att inte konfronteras med den (Strang, 2021). Vid livskriser och stora omställningar så konfronteras människan med de stora frågorna. Existentiell ensamhet beskrivs som den känsla som kan uppstå vid stora omvälvande händelser, där man kan känna sig ensam inför krisen och de man har runt sig inte kan hjälpa en (Strang, 2021). Författaren beskriver också att fysisk hälsa hänger tätt samman med existentiell ensamhet, att om man inte längre orkar träffa andra drabbas man lätt av existentiell ensamhet (a.a.). Ytterligare en beskrivning av ensamhetens dimensioner är Gaevs uppdelning: det inre jagets ensamhet, som handlar om att ta avstånd till sin egen inre person; den fysiska ensamheten, vilket handlar om avsaknad av närhet och kontakt med andra individer; emotionell ensamhet, som innebär att vara nedstämd och längta efter emotionell närhet; social ensamhet, vilken handlar om att sakna delaktighet eller en social roll i ett sammanhang; samt andlig ensamhet vilken syftar till att känna en tomhet och sakna syfte och mening med sitt liv (Tornstam, 2011). Ännu en dimension är kroppslig ensamhet, som överlappar den fysiska ensamheten delvis och handlar om att sakna beröring av andra personer (Strang, 2021). Några av dessa perspektiv återkommer i vårt Resultat & Analysavsnitt.

Äldre

En beskrivning av äldre är att definiera det som människor som har lång erfarenhet av tid (Johansson L., 2002). Johansson beskriver tre olika sätt att se på tid: *kronologisk tid*, det som kan mätas med klocka eller kalender; *biologisk tid*, som handlar om naturliga processer i kroppen samt *social tid* som handlar om olika faser i livet. Hwang & Nilsson (2011) gör en liknande beskrivning av ålder, men med fyra kategorier: *kronologisk ålder*, som handlar om den objektiva tiden, hur lång tid som förflutit sen personen föddes; *biologisk ålder* handlar om kroppens naturliga åldrande, att vara sjuk och har krämpor är förknippat med hög biologisk ålder. *Social ålder* handlar om andras uppfattning om en och de roller man har. Så långt en

liknande beskrivning som Johansson. Till de tre lade de till den *psykologiska åldern*, som är ens egen uppfattning om sig själv. I den här studien utgick vi från Hwang & Nilssons beskrivning av ålder och begreppen kronologisk och social ålder. I den tidigare forskningen definierades begreppet äldre genom kronologisk ålder, det vill säga 65+. När vi analyserade vår empiri såg vi att diakonerna främst pratar utifrån social ålder utan att benämna det så och det främst handlar om livsförändringen att sluta arbeta. När man beskriver äldre är det viktigt att komma ihåg att det är en heterogen grupp, vad gäller hälsa, intresse och en mängd andra avseenden och inte minst hur de ser på sig själva (Andersson L. , 2002).

Socialt arbete / sociala problem

Sverige har haft olika inrättningar för äldre och fattiga under flera hundra år (Sundström, 2002). Genom historien har olika stora delar av arbetet med utsatta legat på olika delar av samhället men alltid varit fördelat mellan stat, familj och civilsamhälle. Civilsamhället kan tillskrivas två roller, som röstbärare och serviceutförare (Johansson, Nordfeldt, & Johansson, 2015). Med det menas att en organisation kan ha rollen att synliggöra och få upp sociala problem till agendan och att den kan ha rollen att utföra välfärdstjänster, dels på eget initiativ dels som utförare beställd av staten (a.a.) Att fungera som röstbärare och serviceutförare är även två av Svenska kyrkans diakonala uppdrag (Bodin & Hollmer, 2020).

Fram till 1970-talet arbetade Svenska kyrkan främst med fattigdomsfrågan, men detta ändrades i och med att socialvården i välfärdsstaten i stället skulle bära det ansvaret och det diakonala arbetet kunde i stället skifta fokus till andlig vård, vilket innefattade att möta äldre ensamma (Leo Sandberg, 2022).

Socialpedagogik

En tolkning av socialpedagogiken är att den ska arbeta med grupper och använda de resurser som finns i lokalsamhället, enligt Eriksson & Markström (2000). Samma författare menar att det finns två förhållningssätt som är de viktiga inom socialpedagogiken i Sverige. Det ena handlar om det egna ansvaret och det andra förhållningssättet om att ”frigöra människor”, att ge dem en röst att uttrycka sina tankar och önskemål (a.a.) Det diakonala förhållningssättet har mycket gemensamt med det socialpedagogiska förhållningssättet och beskrivs i litteraturen handla om omsorg och respekt, ett jämlikt förhållningssätt, egenmakt och långsiktig hållbarhet (Bodin & Hollmer, 2020). Den socialpedagogiska handlingen sammanfattas ibland med begreppen *Se, Förstå och Handla* (Molin & Bolin, 2018). Dessa begrepp ligger i linje med de diakonala handlingsdimensionerna som har beskrivs i *Biskopsbrev om diakoni* (Svenska Kyrkan & Biskopsmötet, 2015) Där tar Jackelén upp *Se, Analysera och Handla* som en modell för de diakonalt arbete. I och med likheterna i dessa förhållningssätt och med handlingsdimensionen finns det betydande delar där diakonalt och socialpedagogiskt arbete överlappar varandra. *Se, analysera/förstå och handla* ligger till grund för hur studiens frågeställningar är formulerade.

Diakonalt arbete i Svenska kyrkan

Svenska kyrkan är den största av de religiösa civilsamhällesorganisationerna i Sverige (Linde & Scaramuzzino, 2018). Kyrkan beskrivs som en plats där man kan finna gemenskap och få stöd utan att det är stigmatiserande på samma sätt som att söka det hos den offentliga välfärden

(Andersson G. , 2016). Att miljön är inkluderande och att det är lätt att komma dit menar Andersson också är avgörande för den roll som kyrkan spelar för människor i utsatta situationer. Diakonin har också aktualiserats i facktidningen Socionomen (Nykvist, 2021). Där porträtteras diakonin som en som en verksamhet som historiskt sett legat i framkant i sociala frågor och i dagens samhälle ses som ett komplement till staten.

Diakoner

För att Svenska kyrkans församlingar ska kunna bedriva diakonala verksamheter på ett bra sätt så krävs det att det finns minst en anställd diakon i varje församling, vilket också är både ett mål och en riktlinje (Svenska Kyrkan & Biskopsmötet, 2015). Att diakoner anses vara viktiga och fylla en viktig funktion härrör från det faktum att socialt ansvarstagande och social omsorg är uppdrag som de vigs till att följa samt att de har en högskoleutbildning, exempelvis som socialpedagog eller socionom (a.a.). En del av diakonens uppdrag lyder ”*Diakonen skall försvara människors rätt, stå på de förtrycktas sida och uppmuntra och frigöra Guds folk till det som är gott, så att Guds kärlek blir synlig i världen.*” (Svenska kyrkan & Biskopsmötet, 2014, s. 33). Vidare är det också diakonen som ska rusta och inspirera sin församling till att besitta diakonal beredskap och inta ett diakonalt förhållningssätt (Svenska Kyrkan & Biskopsmötet, 2015). Det innebär att diakoner har rollen som möjliggörare och leder och motiverar ideella till att vara en del i församlingens diakonala arbete (Bodin & Hollmer 2020; Hjort & Linde, 2020).

Tidigare forskning

För att kunna arbeta för att stävja ensamhet bland äldre personer så visar tidigare forskning att det är av största vikt att socialarbetare först förstår vilka fenomen som kan ligga till grund för den upplevda ensamheten bland äldre personer. De fenomen som kan bidra till ensamhet har i tidigare forskning visat sig vara många. Men det är också viktigt att socialarbetarna förstår vad de äldre söker för att reducera ensamheten samt vilka barriärer som kan stå i vägen för att reducera ensamhet. För att kunna få svar på vårt syfte med tillhörande frågeställningar så har vi valt att söka fram forskning som härrör till fyra olika kategorier, dessa är ”om ensamhet”; ”vad reducerar ensamhet”; ”non-profit organisations” och ”kyrkans arbete”, nedan kommer våra fynd att presenteras genom kategorierna *Anledningar till ensamhet, Stävja ensamhet, Barriärer för att stävja ensamhet, Valfärdsorganisationers arbete och Kyrkans arbete.*

Anledningar till ensamhet

Paque, Bastiaens, Van Bogaert, & Dilles (2018) har genomfört en kvalitativ studie där de intervjuat äldre personer på ett äldreboende. Resultatet visade främst att det var förlusten av meningsfulla relationer som bidrog till känslan av ensamhet, men också förlust av autonomi till följd av försämrad hälsa och att känna sig ouppskattad. Ytterligare en anledning till ensamhet är att inte kunna bo kvar hemma och därmed vara tvungen att flytta till ett äldreboende. Utöver flytten till ett äldreboende så kan även att bo på ett äldreboende utgöra en riskfaktor till att äldre ska uppleva ensamhet, detta sågs i en studie av Nyqvist, Cattan, Conradsson, Näsman, & Gustafsson (2017).

Nyqvist m.fl. (2017) undersökte genom en enkätstudie förekomsten av ensamhet bland de äldsta äldre (85+) med tre mättillfällen utspritt över en 10-årsperiod. Resultatet visade att ca 50 % av de äldre i studien led av ensamhet. Studien visar också att risken för ensamhet ökade om de äldre bodde på ett äldreboende, visade symtom på depression eller bodde ensamma. Att leva ensam visade sig även i en studie av Dahlberg, Andersson, & Lennartsson, (2018) vara en riskfaktor för ensamhet.

Dahlberg m.fl. (2018) har undersökt om det finns samband mellan ensamhet hos äldre äldre (80+) och hur ens sociala nätverk sett ut som yngre äldre (60+) genom en enkätundersökning i en population av äldre vid två tillfällen med 20 år mellan. Resultatet visar bland annat, att inte ha socialt stöd vid baseline eller uppföljningen associerades med ensamhet, likaså att personer som var socialt aktiva vid baseline men inte vid uppföljningen löpte dubbelt så hög risk att känna av ensamhet. Slutsatserna som dras ur resultatet är att ett socialt engagemang i 60-årsåldern minskade risken för ensamhet 20 år senare, främst eftersom de äldre, om de var aktiva i 60-årsåldern, då fortsatte att ta del av sociala engagemang. Utöver socialt engagemang är ytterligare en slutsats i studien att samhället borde satsa på socialt stöd genom nära relationer, detta för att det i studien klart framgick att äldre som hade nära relationer och ett socialt stöd löpte lägre risk att drabbas av ensamhet. Att en förändring i nära relationer kan generera ensamhet påvisas även i en studie av Hemberg, Nyqvist, & Näsman, (2019).

Hemberg m.fl. (2019) har genomfört en kvalitativ studie där de intervjuat 17 äldre personer om deras livskvalitet vilket innefattade upplevelsen av ensamhet. Resultatet av studien presenteras genom tre huvudteman vilka är ”Förlust av gemenskap med partner eller andra nära och kära”, ”Förlust av meningsfulla aktiviteter till följd av isolering” och ”Förlust av hälsa”. Alla dessa tre teman är anledningar till ensamhet som även syns i en studie av Cohen-Mansfield & Eisner (2020).

Cohen-Mansfield & Eisner (2020) genomförde en tematisk analys av transskript från en interventionsstudie som handlade om att motverka ensamhet. I studien intervjuades 35 äldre personer mellan 66 och 92 år. Resultatet visar att upplevelsen av ensamhet är individuell, men att känslan av ensamhet kan härröra till dels fysisk ensamhet, dels att saker och ting inte längre är som de har varit, vilket innefattar förlust av tidigare relationer, att gå i pension och en avsaknad av sociala aktiviteter. Vidare i studien ser Cohen-Mansfield & Eisner (2020) även att känslan av ensamhet var som värst på kvällar och helger, när det inte fanns tillgång till distraherande aktiviteter. Vad gäller vad de äldre söker för att reducera ensamhet så är det främst social interaktion som de söker, en önskan om kamratskap, meningsfulla sociala kontakter samt meningsfulla sociala aktiviteter och som barriärer sågs anledningar som stolthet och skam.

Stävja ensamhet

Det viktigaste för att överkomma känslan av ensamhet var att få interagera med andra personer (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020). Genom att interagera med andra så öppnas en möjlighet för de äldre att skapa nya relationer i form av kamratskap (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Hemberg m.fl., 2019) Kamratskap var extra viktig om de äldre lyckades att utveckla dessa till meningsfulla sociala relationer, vilket oftast var det som äldre saknade i de relationer som de i

dagsläget hade (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Hemberg m.fl., 2019). Tilläggas bör att dessa relationer kunde skapas tillsammans med så väl andra äldre som tillsammans med socialarbetare (Paque m.fl., 2018). En av aktiviteterna för att stävja ensamhet kan vara att träffas och äta tillsammans.

Boyer, Orpin & King (2016) har undersökt detta närmare i en studie om verksamheten *Eating with friends*. Verksamheten syftar till att minska ensamhet genom att öka möjligheterna till social interaktion. I studien undersökte de hur detta att äta tillsammans kan stävja social isolering och öka välmående. Respondenterna i studien berättade att de uppskattar att inte behöva laga mat och att verksamheten där möter upp det. Författarna pekade i sitt resultat på *tillhörighet*, att personerna fick en känsla av gruppstillhörighet och kände sig inkluderade. Studien pekar också på vikten av transportmöjligheter. Författarna lyfter avsaknaden av kollektivtrafik på landsbygden men också hur man kan ha svårt att använda den om man är sjuk eller rörelsehindrad. De såg vidare i sitt resultat att respondenterna värdesatte det sociala i att kunna skapa nya relationer vilket också framkom i studierna av Cohen-Mansfield & Eisner (2020) och Hemberg m.fl. (2019). Just insatser för att främja social interaktion har visat sig vara en av de vanligaste insatserna för att stävja ensamhet (Gardiner, Geldenhuys, & Gott, 2018).

Gardiner m.fl. genomförde 2018 en litteraturstudie där de undersökte olika insatser för att minska eller motverka ensamhet bland äldre. Studien visar på tre karaktärsdrag hos insatser som har en positiv effekt mot ensamhet. För det första så såg de att det behövdes en anpassningsbarhet: att insatsen skulle finnas lokalt och möta de behov som de äldre hade just då. För det andra pekar resultatet i studien dels på vikten av att involvera de äldre i insatserna, så att de inte bara var passiva mottagare, dels på vikten om att samverka med andra aktörer för att skapa en hållbarhet. Det tredje karaktärsdraget studien pekar på är att verksamheter där man tydligt gör en aktivitet tillsammans har en positiv inverkan mot ensamhet. En annan studie som gick i linje med Gardiner m.fl. var en studie av O'Rourke, Collins, & Sidani (2018) som också pekar på att bland de vanligaste insatserna för att stävja ensamhet återfinns insatser eller verksamheter som på ett eller annat sätt är kontaktskapande.

O'Rourke m.fl. (2018) gjorde en översiktsstudie där de undersökt kunskapsläget kring att möta ensamhet bland äldre genom att analysera insatsernas innehåll, mål och strategi. I studiens 54 artiklar identifierade författarna nio olika typer av insatser och nio olika strategier. Insatserna var bland annat personlig kontakt och aktivitetsgrupp och strategierna som studien tar upp var till exempel att skapa känsla av tillhörighet, skapa deltagande eller skapa socialt nätverk. I likhet med Hemberg m.fl. (2019) som menar att förlust av meningsfulla aktiviteter kunde leda till ensamhet så pekar O'Rourke m.fl. (2018) på att en vanlig strategi för att äldre skulle stävja sin ensamhet var att sysselsätta dem med aktiviteter de fann meningsfulla. Att de äldre höll kontakt med de vänner och familj som de hade kvar var också viktigt för att de äldre skulle känna av mindre ensamhet, vilket hänger ihop med det som Cohen-Mansfield & Eisner (2020) ser i sin studie, att om familjen splittras på grund av flytt eller schismer, så ökar risken för att de äldre ska drabbas av ensamhet. Att hålla kontakt med vänner och familj är också en strategi enligt Sopcheck (2020) för att hantera ensamhet.

Utöver sociala relationer så visar också tidigare forskning på att aktiviteter kan vara minst lika viktigt för att stävja ensamhet. Ett fynd som Paque m.fl. (2018) fann i sin studie skulle kunna reducera ensamhet var gruppaktiviteter. En annan aspekt som ses kunna stävja ensamhet är att de äldre har regelbundna möten inplanerade eller att de regelbundet kan besöka mötesplatser (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Hemberg m.fl., 2019). Att planera in och delta i aktiviteter har utöver att det stävjar ensamhet även visat sig vara en viktig copingstrategi som de äldre använder sig utav för att hantera sin ensamhet (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Hemberg m.fl., 2019).

En annan copingstrategi för att hantera sin ensamhet kan vara att bli idéell medarbetare. I en intervjustudie undersökte Sopcheck (2020) hur äldre personer hanterade att deras livspartner gått bort. Resultatet visar att deltagarna uttryckte att ensamheten, efter förlusten av sin parter, påverkar deras vardag samt att de känner att de har ett tomrum inom sig, ett tomrum de uppger ha ett behov av att fylla, då genom att hitta en ny mening med livet, t.ex. genom att bli ideella medarbetare. Hälften av respondenterna i studien pekar också på att besöka kyrkan, be och ha en gudstro ger tröst i vardagen. En annan aspekt som lyftes fram var att det är viktigt för de äldre att känna att de kan få stöd genom det närliggande samhället, detta stöd kunde genereras av både personer med liknande erfarenheter, vänner, familj eller pastorer.

Det gjordes en studie som i likhet med Sopcheck (2020) undersökte ensamhet bland personer som förlorat sin parter, i det här fallet änkor. Carr, Kail, Matz-Costa, & Shavit (2018) har genomfört en longitudinell kvantitativ studie där de undersökte om ideellt arbete kunde reducera ensamhet bland änkor. I studien ingick ca 5800 kvinnor som från början var gifta. Resultatet visar att det finns en signifikant skillnad i upplevd ensamhet bland de som fortfarande var gifta och de som hade blivit änkor under studiens gång, där de som blivit änkor i högre grad upplever ensamhet. Men studien visar också att det inte finns någon signifikant skillnad i ensamhet mellan de gifta kvinnorna som arbetade ideellt och de änkorna som arbetade ideellt, därav dras slutsatsen att ideellt arbete kan hjälpa till att reducera ensamhet. Det Carr m.fl. (2018) ser i sin studie tas även upp av O'Rourke m.fl. (2018) men då i termen av att de äldre kan påverka och minska sin egen känsla av ensamhet genom att de ger stöd åt andra personer. Att hjälpa andra och visa medkänsla har också visat sig vara en viktig copingstrategi i en studie genomförd av (Morlett Paredes m.fl., 2021).

Morlett Paredes m.fl. (2021) har gjort en kvalitativ studie där de intervjuat äldre i ett "senior housing community". I studiens analys fann författarna teman vilka innefattar både skyddsfaktorer och riskfaktorer för ensamhet. Riskfaktorer i studien förlust av nära relationer så som partner, vänner och familj medan skyddsfaktorerna har att göra med de äldres trosuppfattning, detta då studien visar att tro är viktig och tron även kan hjälpa de äldre att komma i kontakt med andra. Morlett Paredes m.fl. (2021) såg även i sitt resultat att komma i kontakt med andra och söka kamratskap är en viktig strategi för att stävja ensamheten bland äldre vilket även Cohen-Mansfield & Eisner (2020), Hemberg m.fl. (2019) och Noone & Yang (2021) pekat på.

I en litteraturstudie av Noone & Yang (2021) riktade forskarna specifikt in sig på kvalitativa studier och sökte efter vilka aktiviteter som kunde påverka äldres känsla av ensamhet och vilka övergripande faktorer i aktiviteterna som påverkade känslan av ensamhet. De lyfte tre teman:

autonomi, nya sociala kontakter och tillhörighet. Inom temat autonomi pekade Noone & Yang (2021) på vikten av att deltagarna själva skulle få välja om de ville vara med eller inte och att de skulle kunna påverka hur en aktivitet utformas. Det andra temat var nya sociala kontakter och då låg betoningen på just *nya* sociala kontakter, att få möta nya människor och att kunna välja hur djupt man engagerade sig i relationerna. Det tredje temat, tillhörighet, kunde uppnås på olika sätt, men hade en avgörande påverkan på känslan av ensamhet. Tillhörighet här handlade om att ha vänner och att känna att man hade en plats och var saknad och väntad.

Hinder för att reducera ensamhet

Depression som beskrivs av Nyqvist m.fl. (2018) som en orsak till ensamhet har också visat sig i studien av Cohen-Mansfield & Eisner (2020) vara en barriär för att kunna reducera ensamhet, detta då de såg att det är svårare för äldre som lider av depression att vissa dagar gå utanför sin egen dörr. Cohen-Mansfield & Eisner (2020) beskriver också andra barriärer i sin studie som utgjorde svårigheter för att de äldre skulle kunna reducera ensamhet, det var faktorer så som ålderism, att glömma av att gå på möten eller träffpunkter, begränsad ekonomi och försämrad hälsa som i sin tur påverkade de äldres förmåga att motverka ensamheten, ytterligare en identifierad barriär var stolthet och skam vilket handlade om de äldre inte ville att någon annan skulle få reda på att de var ensamma (a.a.). Ytterligare en barriär handlar om mobilitet, vilken beskrivs av både Cohen-Mansfield & Eisner (2020) och Hemberg m.fl., (2019), vilket innebar att de äldre på grund av försämrad mobilitet, exempelvis att de sitter i rullstol eller har svårt att gå, inte på egen hand kunde ta sig från en plats till en annan (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020). Cohen-Mansfield & Eisner (2020) såg vidare i sin studie att svårigheter att ta sig från en plats till en annan även innefattade svårigheter för de äldre att ta sig med buss eller taxi. Taxi för att det kostade för mycket pengar och buss för att det dels visade sig vara svårt att ta sig på och av bussen om den äldre hade hjälpmedel för att förflytta sig, dels på grund av tidtabellen att det var svårt för de äldre att hitta en buss som passade (a.a.).

Välfärdsorganisationers arbete

Karlsson, Carrigan, Malmberg, & Stiernström (2015) har skrivit en rapport som en delstudie i ett forskningsprojekt som undersökt fenomenet fattigdom, och vad Sveriges stadsmissioner gjort för att möta denna typ av social problematik. De beskriver i studien att även om forskningsfrågan var ställd mot stadsmissionerna går det också att applicera resultatet på övriga civilsamhället. Författarna beskriver vidare att det i stadsmissionernas roll vad gäller att möta fattigdom även inkluderar gruppen äldre fattiga, vilka har möjlighet att besöka en av stadsmissionens äldrecenter. Dessa äldrecenter erbjöd dessa äldre att delta i sociala aktiviteter med ambitionen att de äldre skulle kunna bryta ensamhet och isolering. På äldrecentrena fanns också ideella medarbetare som kunde agera stöd eller ombud och vars uppgift till exempel kunde vara att göra hembesök. Att kunna komma till dessa äldrecenter beskrivs som en möjlighet för de äldre, då de erbjöds ett sammanhang, att skapa vissa kontakter. Personalen vid stadsmissionernas äldrecentra beskrev ensamheten som den stora fattigdomen, vilket gjorde dessa äldrecentra extra viktiga. I rapporten framkommer även att stadsmissionerna hade två huvudsakliga fokus vilka var dels att agera röst åt de som behöver, dels att agera för de personer som fallit mellan stolarna i det sociala skyddsnetet.

I ytterligare en delstudie till ett annat forskningsprojekt om Sveriges stadsmissioner intervjuade Vamstad & Karlsson (2022) både politiker och personer som ledde icke vinstdrivande organisationer, i detta fall de olika stadsmissionerna. Studiens syfte var att undersöka hur dessa ledande personer motiverade vilken hjälp de skulle erbjuda till samhällets utsatta. Vamstad & Karlsson (2022) beskriver vidare att stadsmissionerna och andra organisationer i civilsamhället har fått ta ett kliv framåt i sitt arbete med socialt utsatta människor, vilket har medfört att nya relationer skapats mellan civilsamhällets hjälporganisationer och Sveriges kommuner och socialtjänster. Relationerna såg dock olika ut i olika kommuner, i vissa kommuner fanns ett tätt samarbete medan det i andra kommuner endast fanns ett informellt samarbete.

Kyrkans arbete

I en longitudinell studie från USA undersökte Upenieks (2023) om det fanns ett samband mellan deltagande i religiösa gemenskaper och ensamhetskänsla. Studien visar att det fanns ett samband där deltagande i religiösa gemenskaper kunde bidra till lägre ensamhetskänsla, och omvänt att inte delta i en religiös gemenskap kunde hänga samman med högre ensamhetskänsla. De ser också att personer som började besöka religiösa gemenskaper mellan undersökningstillfällena inte hade någon större ökad påverkan på känslan av ensamhet. Vidare visar studien att en religiös gemenskap hade större påverkan för känslan av ensamhet hos de över 65 års ålder än de under 65 år.

I en kvalitativ intervjustudie från 2020 undersökte Hjort & Linde hur Svenska kyrkans sociala arbete tog sig i uttryck i tre församlingar och hur styrningen av organisationen påverkade detta arbete. I studien intervjuade författarna diakoner och företrädare inom tre olika församlingar. Studien visar att organisationen ibland upplevde en osäkerhet kring sin egen plats och relevans i samhället, detta på grund av ett svikande intresse från allmänheten. Författarna pekar också på avsaknad av reglering och nationella riktlinjer för diakonalt arbete, det vill säga vilka diakonala insatser som ska finnas inom församlingarna. Detta innebär dels att det fanns stora lokala variationer, dels att arbetet riskerade att påverkas av tongivande individer och vilka intressen de värdesatte. Trots de lokala variationerna så pekar ändå författarna på vissa likheter inom det diakonala arbetet inom Svenska kyrkan, bland annat att de ska möta äldre som upplever ensamhet och att de såg även att de olika församlingarna skapade mötesplatser för att stävja denna ensamhet. Detta gjordes främst genom olika caféer och andra mötesplatser, men även genom individuella insatser i form av enskilda samtal och hembesök, vid hembesök involveras och aktiveras även församlingarnas ideella medarbetare (Hjort & Linde, 2020).

Sammanfattning av tidigare forskning

Genom vår tidigare forskning har vi för det första visat på anledningar till att äldre upplever sig ensamma och hur ensamheten för äldre kan bete sig vilket kan bidra till förståelse och bakgrund till studiens första fråga. För det andra har vi presenterat forskning om vad de äldre själva gör för att minska känslan av ensamhet, vilka strategier som kan finnas i olika aktiviteter och insatser för att stävja ensamhet bland äldre samt vilka hinder som kan finnas för att delta i sådant som kan stävja ensamhet. Denna forskning ligger till grund för att skapa en förståelse av studiens andra fråga, om förhållningssätt i arbetet med äldre. För det tredje har vi presenterat forskning om vilken inverkan de äldre själva upplever av sådan verksamhet som är ämnade att

stävja ensamhet. Vidare har vi lyft vad tidigare forskning säger kring vilken påverkan en gudstro och engagemang i kyrkan kan ha. Till sist har vi beskrivit forskning kring civilsamhällets och kyrkans roll i arbetet med att stävja ensamhet bland äldre samt hur styrningen av Svenska kyrkan kan påverka arbetet i organisationen vilket har relevans för studien i och med den kontext vi valt att studera. I analysen av vår empiri så använde vi oss av den tidigare forskningen för att jämföra diakoners bild av ensamhet samt sättet de arbetar med att stävja denna ensamhet med det tidigare kunskapsläget inom området.

Teoretiska utgångspunkter

För att se sitt skapade material som någonting så behövs en teori, detta då teorin kan vara till god hjälp när forskaren ska sortera, begripliggöra och analysera sin empiri (Svensson, 2011). Teorin är också nödvändig för att forskaren ska få en berikad förståelse för det utforskade fenomenet, detta för att forskaren genom teorin kan ställa frågor till sin empiri, vilket är nödvändigt för att kunna få svar på de frågeställningar som forskaren har, dock kan samma fenomen beskrivas på olika sätt beroende på val av teori (a.a.). Det är också teorin som ska hjälpa forskaren att tolka och förstå sin empiri utifrån studiens syfte (Engdahl & Larsson, 2011). De teoretiska utgångspunkterna vi valde att använda oss av när vi skulle analysera vår skapade empiri var Empowerment och EPS-modellen, som utvecklats ur empowermentteorin, samt av aktivitetsteorin. Empowermentteorin valde vi att använda då det framkommer i Bodin & Hollmer (2020) att empowerment ska ingå i ett diakonalt förhållningssätt. Men för att kunna uppnå empowerment krävs delaktighets och styrkeperspektivet, menar Kam (2021) och därför valde vi också att använda oss av EPS-modellen. Vad gäller aktivitetsteorin så var det en teori som framträdde när vi analyserade vår skapade empiri, att det diakonala förhållningssättet utöver empowerment också innefattade också, för att stävja ensamhet, erbjuda aktiviteter och sätta individer i ett socialt sammanhang.

Vi börjar med att presentera en bakgrund om *Empowerment* eftersom det är en av beståndsdelarna i vår huvudsakliga teoretiska modell (EPS-modellen), för att sedan gå över till att beskriva EPS-modellen i sin helhet med beståndsdelarna *Participation* och *Strength perspective* och till sist presenterar vi *aktivitetsteorin*.

Empowerment

Empowerment är ett begrepp med en diffus definition, vilket innebär att det inte är lätt att reda ut vad empowerment egentligen innebär, dock innehåller det tre komponenter vilka är styrka, makt och kraft, vilka alla knyter an till en människas inre önskan om att besitta (Askheim & Starrin, 2007). Utöver power (styrka, makt och kraft) så kopplas även empowerment ihop med andra fenomen så som socialt stöd, delaktighet och självförtroende och kompetens (Askheim & Starrin, 2007). Att empowermentbegreppet ses som diffust beror på att begreppet kan anta olika betydelse beroende på vem som använder det (Askheim, 2007).

Payne (2015) beskriver att empowermentteorin är till för att hjälpa socialarbetare att utforma hjälp och stöd till de individer som behöver det, detta för att individerna ska få verktyg till att kunna förstå och förändra sina liv. Genom att låta empowerment vara vägledande i arbetet kan socialarbetare hjälpa sina klienter, dels till att få bättre självförtroende och förståelse för egenmakt, dels till att kunna använda denna makt för att minska sociala och personliga hinder,

det vill säga att individerna genom egenmakt kan få till stånd en förändring i sitt liv (Askheim, 2007; Payne, 2015). Empowerment utifrån denna beskrivning kan ses som ett begrepp som handlar om att få till stånd en förändring genom frigörelse av individuella krafter, det vill säga att individen går från ett tillstånd av maktlöshet till ett tillstånd av kontroll och inflytande över sitt liv och sin miljö (Richard & Hennekam, 2021).

Beskrivningen ovan om empowerment som frigörelse individuella krafter har dock fått mycket kritik (Payne, 2015). Detta för att kritiker menar att den typen av empowerment inte handlar om att rusta klienter med egenmakt så att de kan få till stånd en förändring i det förtryckande samhället, utan istället menar kritikerna att empowerment handlar om att det är klienterna som ska ändra sitt sätt att tänka så att de istället passar in (a.a.) Enligt kritikerna så kan äkta empowerment uppnås först när en social intervention sker, det vill säga när förtryckta grupper lyckas förbättra den sociala rättvisan genom förändring på samhällsnivå. Motsatsen till det är en psykologisk intervention, som istället syftar till förändring på individnivå, alltså att det är individen som själv ska förändra sin egen situation, främst genom att förstå orsaker och vilken effekt dessa får på dennes liv och livssituation (Payne, 2015). Detta kallar Askheim (2007) för den terapeutiska positionen, vilket innebär att socialarbetaren bortser från maktstrukturer och i stället rustar individen med verktyg för att motverka de personliga barriärer som finns. Vidare menar Askheim (2007) att genom denna terapeutiska och psykologiska process, som innefattar att individen ska nå en förståelse för sin egen livssituation, så kommer individen att kunna genomföra de förändringar som behövs för att bemästra de utmaningar som vardagen och livet för med sig och på så vis också kunna finna mening i livet. Trots den kritik som finns kring den terapeutiska positionen och psykologiska interventionen i empowerment, så ses empowerment som en välfungerande modell som håller en hög kvalitet som teori, främst då den, genom sin empiriska validitet, med fördel kan fortätta att användas som en evidensbaserad metod för att få klienter att ta makten över sina egna liv (Joseph, 2020).

Då vi i vår studie ville undersöka hur diakoner i Svenska kyrkan arbetar med äldre personer som upplever ensamhet så såg vi ändå att denna teori är relevant, detta utifrån empowerment som psykologisk intervention, framförallt då empowerment också ska vara ett grundläggande perspektiv i det diakonala förhållningssättet (Bodin & Hollmer, 2020). Att empowerment ses som ett grundläggande perspektiv i det diakonala förhållningssättet syftar dels till att diakoner ska stötta individer så att individernas egna krafter frigörs, dels till att det är viktigt att diakonerna möter sina konfidenter i ögonhöjd på en jämlik nivå samt att konfidenten hela tiden är delaktig i processen (Bodin & Hollmer, 2020). Utifrån denna beskrivning av det diakonala förhållningssättet har vi även valt att analysera vår skapade empiri genom EPS-modellen, som står för Empowerment, Participation & Strength perspective model.

För att svara på kritiken emot samt stärka empowermentbegreppet så har Kam (2021) utvecklat en modell som han kallar för EPS-modellen, (Empowerment, Participation & Strength perspective). Nedan benämns participation med en svensk motsvarighet genom begreppet *delaktighet* och strength perspective benämns som *styrkeperspektivet*.

För att nå en effektiv modell som fungerar såväl teoretiskt som praktiskt så menar Kam (2021) att det är nödvändigt att sammanfoga empowerment dels med delaktighet, dels med ett styrkeperspektiv. I EPS-modellen finns tre grundprinciper; den första, som är huvudmålet inom

socialt arbete, ska inte enbart handla om att hjälpa individer att lösa deras problem utan också om att hjälpa individer att stärka sig själva. Den andra principen, empowerment, kan nås genom att socialarbetare främjar delaktighet. För det tredje behöver socialarbetare ha en tilltro till individens styrkor och förmågor. (Kam, 2016). Kam (2016; 2021) menar vidare att alla dessa tre delar behövs, de går inte att separera från varandra. Detta då empowerment bör ses som målet, delaktighet ses som ett effektivt medel till att nå målet och styrkeperspektivet, som syftar till en tilltro till en individs styrkor och förmågor, är en viktig bas i socialt arbete vad gäller att få till stånd interventioner (Kam, 2016).

EPS – Empowerment, Participation & Strength perspective

Kam (2021) beskriver att empowerment på ett personligt plan innebär att individer känner att de besitter en kompetens, att de har en inneboende styrka samt att de har en förmåga att åstadkomma förändringar i deras liv. Empowerment handlar således inte om att socialarbetare ska ge individer makt, utan det handlar om att hjälpa dem så att de hittar sin egen inneboende makt så att de självständigt kan använda sina förmågor för att påverka och ta kontroll över sina liv (a.a.). I EPS-modellen ses delaktighet som medlet för att nå empowerment. En viktig parameter vad gäller delaktighet enligt EPS-modellen är att delaktigheten inte ska begränsas till insatserna utan individernas delaktighet behöver genomsyra hela arbetet, vilket innebär att de ska få dela sina åsikter, vara med och planera-, samt ta beslut kring- och implementera insatser, detta innebär att socialarbetare måste bygga en jämlik relation med klienten och se denna som en arbetspartner (Kam, 2021). Detta aktiva deltagande kan i sin tur sedan leda till att individerna sedan kan mobilisera sina krafter, kapaciteter och resurser för att på egen hand kunna möta och ta itu med framtida problem eller motgångar (a.a.). Styrkeperspektivet i EPS-modellen handlar om vilka attityder socialarbetare har gentemot sina klienter (Kam, 2021). För att EPS-modellen ska fungera så behöver socialarbetare se bortom en individs begränsningar, så väl fysiskt som psykiskt, för att i stället fokusera på individens förmågor och styrkor vilket ska påminna socialarbetare om att klienter inte bara kommer med problem utan också med lösningar (a.a.). Genom att socialarbetare använder sig av EPS-modellen så kommer klienter kunna gå från passiva mottagare till aktiva aktörer (Kam, 2021).

Aktivitetsteorin

Mycket av kyrkans verksamheter handlar om att de äldre ska ha något att göra. Aktivitetsteori grundar sig på idén om att det goda åldrandet förutsätter aktivitet. Tornstam (2011) menar att aktivitetsteorin under den tidigare delen av 1900-talet var den rådande synen på äldre och i sig inte en teori. Först när disengagemangsteorin formades 1961 av Cumming & Henry började det talas om aktivitetsteori, där den och disengagemangsteorin står som två motpoler till varandra. Teorier kan ha som syfte att förutsäga hur olika faktorer hänger samman (Svensson 2011; Engdahl & Larsson, 2011; Danermark m.fl. 2018). Tornstam (2011) skriver att varken disengagemangsteorin eller aktivitetsteorin helt och hållet svarar på vad som ger ett gott åldrande och menar att man bör se sig om efter andra sätt att förutse och identifiera faktorer, som personlighet och livsstil. Kritiken mot aktivitetsteorin är det samma som argumenten för disengagemangsteorin: kritikerna menar att det inte är naturligt för äldre att hitta nya roller, tvärtom är det naturliga åldrandet att växla ner och göra allt mindre som en förberedelse inför sin egen död. Kritik som riktats mot både disengagemangsteorin och aktivitetsteorin är att det

saknas obestridliga bevis för någon av dem och att de blir just synsätt. Tornstam poängterar just att aktivitetsteorin mer är ett synsätt än en teori. Gonot-Schoupinsky m.fl. (2022) skriver om synsätt och teorier kring det goda åldrandet och de kommer till slutsatsen att det behövs en helhetssyn på människan och en flexibilitet när man skapar aktiviteter för äldre. I sin artikel tillskriver de ett verk av Havighurst & Albrecht från 1953 som upphov till aktivitetsteori, till skillnad mot Tornstam som inte tillskriver teorin någon särskild grundare. Enligt Havighurst & Albrecht (i Gonot-Schoupinsky m.fl., 2022) handlar aktivitetsteori om att bibehålla så mycket som möjligt av levnadssättet från medelåldern in i ålderdomen. Både aktivitetsteori och dess motpol, disengagemangsteorin, hänger samman med begreppet *det goda åldrandet*, men ger olika svar på vad det goda åldrandet är. Med rötterna i interaktionismen utgår tankegångarna i aktivitetsteorin från att människor är beroende av möten med andra människor för att skapa sig olika roller som bildar en identitet (Tornstam, 2011). Idéerna grundar sig resonemanget kring att det är i aktiviteter man möter andra människor och det är möten med andra människor som upprätthåller olika roller och en identitet. Därav menar aktivitetsteoretiker, enligt Tornstam (2011), att för ett gott åldrande behöver den äldre sysselsätta sig med någonting för att hitta nya roller som kan ersätta den man tappat när man slutade arbeta eller när ens livspartner går bort.

Teori i forskning kan användas för att förklara och förstå empiri (Danermark, 2018; Engdahl & Larsson, 2011; Svensson, 2011; Payne, 2015). I studien har EPS-modellen använts för att analysera det skapade materialet, detta för att få syn på om och i så fall hur Svenska kyrkans diakoner arbetar med empowerment. Detta genom att identifiera kopplingar mellan vår empiri och begreppen i modellen och med de kopplingarna analysera och tolka empirin. Utöver EPS-modellen så tillfördes aktivitetsteorin till analysen. Aktivitetsteorin blev relevant för att besvara studiens syfte och frågeställningar då tankegångarna från den var återkommande hos respondenterna i studien. Genom att tillföra aktivitetsteorin till studiens analys så gavs ett bredare perspektiv kring hur diakoner förstår ensamhet bland äldre, arbetar med att stävja denna ensamhet, samt hur de gör för att identifiera effekterna av deras arbete med målgruppen.

Metod

I detta avsnitt presenterar, förklarar och argumenterar vi för de metoder vi valde att använda oss utav för att hitta tidigare forskning samt skapa och analysera studiens empiri. Nedan presenteras studiens metoder genom rubrikerna *Kvalitativ forskningsansats, Semistrukturerad intervju, Urval, Analysmetod och bearbetning, Tillförlitlighet, Forskningsetiska ställningstaganden, Sökning av tidigare forskning* samt *Nyckelord*.

Kvalitativ forskningsansats

Den stora skillnaden mellan en kvalitativ ansats och en kvantitativ ansats är att den kvantitativa ansatsen tolkar resultatet med hjälp av siffror och kvalitativ med beskrivningar och ord (Bryman, 2018). Författaren beskriver vidare att inom kvantitativ forskning är det den statistiska signifikansen som avgör huruvida en studie är replikerbar eller inte, vilket är kärnan för den kvantitativa forskaren, det vill säga om det går att få samma resultat om man gör om studien med andra respondenter inom samma urvalsgrupp, detta är dock inte målet inom den

kvalitativa forskningen. Ytterligare en skillnad mellan den kvalitativa och den kvantitativa ansatsen är att den kvantitativa forskaren vill kunna generalisera resultatet, det vill säga att resultatet ska kunna appliceras på hela den populationen som undersöks, vilket då innebär att det krävs många fler respondenter än när en kvalitativ ansats används, man får då en bredd i sin forskning (Bryman, 2018). Detta är en kritik gentemot den kvalitativa forskningen, att det inte går att nå denna bredd och därmed inte heller kunna generalisera ett resultat, främst på grund av att antalet respondenter är betydligt färre (Hjerm, Lindgren, & Nilsson, 2014). Dock kan denna bredd också ses som en nackdel för den kvantitativa forskaren, detta för att den generaliserade kunskapen denne är ute efter att skapa, begränsar möjligheterna till att få en djupare förståelse kring fenomenet som ska studeras, vilket i stället är möjligt med en kvalitativ ansats (Hjerm, m.fl., 2014).

Inför vårt val av metod resonerade vi om att den kvalitativa ansatsen, som vi såg det, hade en fördel då den kvalitativa forskaren interagerar med sina respondenter, detta för att det ger forskaren, som Bryman (2018) beskriver, en möjlighet att skapa materialet tillsammans med respondenterna, genom att interagera och lyssna till deras berättelser och erfarenheter. Genom detta arbetssätt så kan respondenternas bild eller erfarenhet av ett visst fenomen fångas och fördjupas, detta då respondenterna tillåts dela sina uppfattningar och tolkningar av deras livsvärld. Genom att respondenterna kan dela sina uppfattningar och tolkningar så ges också utrymme för dem att berätta det som de anser är viktigt och betydelsefullt. Detta var av vikt för vår studie då vårt syfte var att undersöka hur diakoner förstår ensamhet bland äldre och arbetar med att stävja denna ensamhet, samt hur de gör för att identifiera effekterna av diakonernas arbete med målgruppen. I stället för en bredd så är den kvalitativa forskaren intresserad av att nå ett djup i sin forskning, detta djup kan nås och förstås genom att forskningsresultatet bygger på respondenternas åsikter, uppfattningar och perspektiv (Bryman, 2018). Då vi i vår studie var intresserade av att nå ett djup så behövde vi ta reda på våra respondenters erfarenheter, uppfattningar och perspektiv. För att skapa vår empiri valde vi att genomföra semistrukturerade intervjuer med våra respondenter.

Semistrukturerad intervju

När en forskare söker efter en djupare kunskap så passar det bra att göra en semistrukturerad intervju, detta för att den semistrukturerade intervjun är mångsidig (Hjerm m.fl., 2014). Med att den semistrukturerade intervjun är mångsidig menar Hjerm m.fl. (2014) dels att den har struktur, dels att den är flexibel. Med struktur menas att forskaren ställer samma frågor till alla respondenterna, med flexibel menas att det inte finns några förangivna svarsalternativ som i en standardiserad kvantitativ undersökning, utan det är i stället respondenterna som bestämmer hur och vad de vill svara på frågorna (a.a.). För att forskaren ändå ska veta att denne ställer samma frågor till alla respondenter så använder sig denne av en intervjuguide (Bryman, 2018). En fördel med att vi använde oss av en semistrukturerad intervju, som vi såg det, var att vi som forskare hade möjlighet att ställa uppföljande och fördjupande frågor till våra respondenter vilket Hjerm m.fl. (2014) beskriver är ett viktigt forskningsinstrument.

Vi valde att genomföra intervjuerna med fysiska möten, respondenterna fick själva välja var intervjuerna skulle genomföras och alla valde sina arbetsplatser. Bryman (2018) sammanfattar kunskapsläget kring direktintervjuer i jämförelse med telefonintervjuer med att det inte finns

några tydliga skillnader avseende vilka svar man får. Däremot finns det några viktiga skillnader för själva intervjusituationen, som det att vid direktintervjuer, är det möjligt att använda kroppsspråk och ansiktsuttryck för att visa respons på intervjupersoners berättelser. Det är också lättare att märka om intervjupersonen tycker att en fråga är obekvämlig eller svår att förstå och kunna anpassa intervjun efter situation. En av nackdelarna med direktintervjuer i jämförelse med intervju på telefon eller över videomöte, är att det tar mer resurser i anspråk av både tid och resekostnader (Bryman, 2018) vilket var anledningen att vi i vårt urval begränsat oss till respondenter i västra Sverige. En annan fördel med direktintervju är att man lätt kan spela in intervjun, vilket kan vara en teknisk utmaning vid telefonintervjuer. Det har också visat sig att det finns en större risk vid digitala videointervjuer att personer inte dyker upp, ett problem som är mindre vid direktintervjuer (a.a.).

Att intervjua ställer stora krav på den kvalitativa forskaren, dels behöver denne ha en medvetenhet kring sin egen förförståelse för ämnet, dels kunna ha en förmåga att kunna anta en neutral hållning gentemot respondenten (Hjerm m.fl., 2014). Detta då både tonfall, kroppsspråk, kommentarer och uppföljande frågor kan komma att påverka svaren på frågorna och därmed studiens resultat (a.a.). Detta var någonting som vi fick ha i åtanke när vi intervjuade våra respondenter då vi båda hade en viss förförståelse vad gällde problemområdet som skulle undersökas. Ytterligare en fördel med att använda sig av en semistrukturerad intervju enligt Bryman (2018) är att forskaren inte heller behöver ställa frågorna i samma ordningsföljd eller använda sig av exakt samma ord. För oss innebar detta att vi kunde ställa vissa frågor från intervjuguiden tidigare än vad vi tänkt, om det passade bättre utifrån respondenternas svar på föregående fråga, likaså kunde vi hoppa över någon fråga om vi under intervjun ansåg att frågan redan var besvarad genom en tidigare fråga. Genom att vi skapade vår empiri genom semistrukturerade intervjuer med stöd av en intervjuguide (Bilaga 1) kunde vi också, då vi delade upp intervjuerna mellan oss, göra det som Bryman (2018) skriver, säkerställa att våra intervjuer var jämförbara. Att intervjuerna liknade varandra var också en fördel då vi skulle analysera vårt material, vilket också Hjerm m.fl. (2014) beskriver är underlättande.

Urval

Bryman (2018) beskriver att det är studiens syfte och frågeställningar som ska styra urvalet av respondenter. Då vi i vår studie var intresserade av hur diakoner inom Svenska kyrkan arbetade med att stävja ensamhet bland äldre så hade ett slumpmässigt urval inte fungerat för oss, utan i stället valde vi att använda oss av ett målstyrt urval. Med ett målstyrt urval, enligt Bryman (2018), väljer forskaren sina respondenter på ett strategiskt sätt så att de har en förståelse för det problem som forskaren vill undersöka, det vill säga att forskaren behöver ha vissa kriterier för vilka som ska kunna fungera som respondenter för studien utifrån studiens syfte och frågeställningar. De kriterier som vi hade, när vi valde potentiella respondenter vi skulle kontakta, baserades utifrån vårt syfte med tillhörande frågeställningar. Dessa var dels att respondenterna skulle vara utbildade diakoner, dels att de skulle arbeta med målgruppen, vilka var ensamma äldre, detta för att våra frågeställningar skulle kunna besvaras, vilket också enligt Bryman (2018) är grunden i ett målstyrt urval. Nackdelen dock med ett målstyrt urval, det vill säga ett icke-slumpmässigt urval menar Bryman (2018) är att resultatet av studien inte går att

generalisera, men detta är inte heller målet för den kvalitativa forskaren. Vi valde i första hand att söka respondenter utanför de församlingar där vi har bindningar. Det gjordes genom att vi först skickade ut mejl med information om studien till elva diakoner och till de vi inte fick svar av skickade vi ut ett påminnelsemejl. Då vi genom detta sätt endast fick tag på två respondenter så valde vi i ett andra steg att även göra ett bekvämlighetsurval (Bryman, 2018), vilket innebar att vi kontaktade sju diakoner som vi har bindningar till för att fylla upp så att vi fick tillräckligt med respondenter för studien vilket resulterade i totalt sex diakoner från tre olika församlingar. Alla kontaktade diakoner såväl som våra respondenter var kvinnor och erfarenheten av yrket som diakon varierade: tre av dem hade 2–8 års erfarenhet och tre av dem hade 18–38 års erfarenhet.

Analysmetod och bearbetning

För att analysera vår skapade empiri valde vi att använda oss av tematisk analys, detta eftersom Braun & Clarke (2006) beskrivit att tematisk analys är en flexibel metod att använda. Med att metoden är flexibel menar att den underlättar när forskaren ska koda och tematisera sitt material. En nackdel med tematisk analys, har Bryman (2018) beskrivit, är att det inte alltid går att se att forskaren använt sig av en tematisk analys. Detta har vi haft i åtanke och för att visa att vi använt oss av en tematisk analys så ger vi nedan ett exempel på hur vår kodning och tematisering gick till. För att hitta ett tema som förtjänar att bli betraktat som ett tema så är det vanligaste kriteriet att det återkommer i empirin (Bryman, 2018). Men Bryman (2018) har också beskrivit att enbart repetitioner inte räcker för att temat ska vara legitimt, det behöver också stämma överens med de forskningsfrågor och det fokus som forskaren ämnar undersöka och få svar på, vilket också bekräftas av Braun & Clarke (2006). Braun & Clarke (2006) har beskrivit, utifrån studiens giltighet, att det är viktigt när en forskare skapar teman att dessa utgår ifrån de koder som forskaren identifierat i sitt material, men det viktigaste i skapandet av teman är att de väl stämmer överens med studiens syfte med tillhörande frågeställningar. Utöver utmaningen med att hitta teman som stämmer överens med studiens syfte och frågor så menar Braun & Clarke (2006) att ytterligare en utmaning med att tematisera sin empiri är dels att hitta teman som inte överlappar med varandra, dels att inte låta intervjufrågorna bli teman. Som vi sett det så underlättar det för oss att inte låta intervjufrågorna bli temana genom att vi använt oss av en semistrukturerad intervju, detta för att en semistrukturerad intervju gav oss möjligheten att dels inte behöva ställa frågan ordagrant, dels kunna ställa följdfrågor utifrån de svar som respondenterna gav (Bryman, 2018).

Braun & Clarke (2006) har utifrån att det finns olika sätt att genomföra en tematisk analys, utformat en egen sexstegsmodell. Det var denna modell som vi valde att använda oss av när vi analyserade vår empiri.

I det *första steget*, om man gjort intervjuer, är att transkribera sitt material. Även om transkriberingar är tidskrävande så har Braun & Clarke (2006) menat att denna process är viktig då man redan under transkriberingen får idéer om eventuella teman, detta genom att forskaren då bekantar sig med och får en förståelse för sin empiri. När vi transkriberade valde vi att inte ta med till exempel suckar och pauser eftersom Braun & Clarke (2006) har beskrivit att transkriptet till en tematisk analys inte behöver vara lika detaljerat som transkript till en diskurs- eller narrativ analys. Av samma anledning valde vi att låta bli att transkribera delar av

intervjuerna som blev ett samtal om till exempel våra studier och framtida yrke. Men det som är viktigt oavsett analysmetod är att hur en mening sägs måste återspegla det som sagts i intervjun, därav är det viktigt att forskaren sätter kommatecken och punkter på rätt ställe, vilket vi också haft i åtanke, annars finns risken att innebörden i texten inte blir den samma (Braun & Clarke, 2006). Att empirin finns i textform är dock essentiellt för att kunna genomföra en tematisk analys, detta eftersom forskaren behöver läsa sin text flera gånger för att få en djupare förståelse för materialet samt börja få idéer om vad i materialet som är av intresse för studien (a.a.). När vi transkriberat intervjuerna hade vi sex transskript på mellan 8 och 21 A4- sidor, totalt 71 sidor empiri.

I *steg två* så börjar kodning av materialet. Kodningen identifierar det i empirin som är av intresse för studiens syfte och frågeställningar, men också i förhållande till den teori som forskaren valt att använda sig av för att analysera sitt material (Braun & Clarke, 2006).. Kodningen kan se olika ut beroende på vad som styr hur forskaren kodar, till exempel teorin, men det viktigaste är att forskaren noggrant arbetar igenom hela texten för att hitta initiala koder. Vi kodade främst utifrån studiens frågeställningar och EPS-modellen, men en bit in i kodningsarbetet så identifierade vi även andra kodord som inte härrörde till studiens frågeställningar eller vår initiala teori. Under kodningsarbetet fann vi att diakonerna, utöver att använda sig av empowerment, även arbetade utifrån aktivitetsteorin och därför valde vi att lyfta in den i vår kodningsram. Det är också bättre att forskaren kodar för mycket än för lite då det är svårt att i början av analysarbetet att avgöra vad som är viktigt och relevant för studiens resultat (Braun & Clarke, 2006). När vi kodade valde vi initialt att, var för sig, koda de intervjuer som den andra författaren genomfört, detta för att kodningen inte skulle vara påverkad av mötet med respondenten utan helt och hållet utifrån empirin. Efter detta gjorde vi en andra kodning tillsammans, där vi gick igenom empirin och diskuterade koder vi hittat och la till några ytterligare. Vi kodade allt som kunde vara intressant utifrån våra studiefrågor och teorier vilket genererade 43 A4-sidor med citat och koder.

I det *tredje steget* av den tematiska analysen så börjar forskaren att leta efter teman, detta sker genom att leta efter centrala ord och mönster bland koderna (Braun & Clarke, 2006). I detta steg blir vissa koder teman, andra koder blir underteman och en del koder genererar inget tema alls, men för att inte tappa dessa koder så kan forskaren lägga dessa under ett eget tema (Braun & Clarke, 2006). Detta var någonting som även gällde för vår studie. Vi hade en idé kring vissa teman redan efter kodningen så vi inledde med att skapa initiala teman där vi sorterade in en del av våra koder, för att sedan lägga till fler teman och skapa underteman som stämde överens med de koder som vi identifierade.

När forskaren har en uppsättning av teman så börjar arbetet med att analysera temana och dess innehåll, detta sker i *steg fyra* av den tematiska (Braun & Clarke, 2006). Genom att analysera sina teman kan forskaren få syn på att vissa teman går i varandra och behöver brytas isär eller är för stora och behöver göras mindre för att klargöras, det som är viktigt är att koderna i temana måste höra ihop och vara meningsfulla för själva temat (a.a.). I detta steg så gick vi grundligt igenom våra teman, vilket genererade att vi bröt isär vissa teman samt skapade fler och nya underteman, detta för att ytterligare förtydliga varje tema och vad det står för. I slutet av denna fas, har Braun & Clarke (2006) beskrivit, bör forskaren ha en idé om de temana som skapats,

hur de hänger ihop och vad de säger om den skapade empirin. Till vissa teman skapade vi underteman medan vissa teman står utan underteman. När vi tog ställning till om ett tema skulle vara med i vår rapportering såg vi bland annat till hur många av respondenterna som nämnde något inom temat. Att vi valde att låta vissa teman stå utan underteman berodde på att de temana inte var så stora, som till exempel temat *Samverkan*, hade vi givit det underteman så som formell och informell samverkan så hade det varit svårt att få tillräckligt med relevanta kopplingar i respektive undertema, varpå vi valde att låta allt stå som ett tema. Däremot under temat *Barriärer* så kunde vi se att det fanns tydliga underteman utifrån det som vi analyserade i vår skapade empiri då våra respondenter nämnde olika typer av barriärer som gick att koda och tematisera. Som ett exempel på hur kodningen gjordes visar vi här de citat som tillsammans skapade temat *Barriärer* (Tabell 1).

Tabell 1 Exempel på kodning och tematisering

	Citat	Koder	Undertema	Tema
Diakon 1	<i>- Lite svårare på landet. För det är lite... Det finns inga bussar som går och så där så att...</i>	Svårare på landet Inga bussar	Geografi/avstånd	Barriärer
Diakon 2	<i>- Vi har mycket landsbygd. Människor blir isolerade. Man kan ha svårt att ta sig, till exempel.</i>	Landsbygd Svårt ta sig Isolering	Geografi/avstånd	
Diakon 3	<i>- Även det här med att övervinna tröskeln till alla träffpunkter där människor känner varandra. "Hur känns det att komma in i det sammanhanget?"</i>	Övervinna tröskel Komma in i sammanhang	Mentala spärrar	
Diakon 4	<i>- Den som kanske annars drar sig för det eller sitter man i rullstol eller har svårt att gå så att man behöver någon som kör, då är det ju väldigt bundet...Det blir inbundet.</i>	Dra sig för Rullstol Svårt att gå Behöva någon Inbundet	Funktionsnedsättning /sjukdom	
Diakon 5	<i>- Det är lite främmande för många och då blir det inte självklart att man söker sig hit när man behöver hjälp så</i>	Kyrkan främmande Osäkerhet	Mentala spärrar	
Diakon 6	<i>- Ja, jag skulle väl säga att det är svårare om du inte kan ta dig ut... Att skapa ett meningsfullt sammanhang hemma, om du är fast där.</i>	Inte ta sig ut Vara fast	Funktionsnedsättning /sjukdom	

För att ge läsaren en omedelbar förståelse om vad temana handlar om behöver dessa namnges på ett sätt så att de är korta och slagkraftiga, vilket sker i det *femte steget* (Braun & Clarke, 2006). De teman som forskaren namnger i detta steg är de teman som denne sett i steg fyra är relevanta för studien. I detta steg så definieras och förfinas även temana genom att kärnan i dem identifieras, det viktiga är att låta temat stå för vad det är, att inte göra det för stort eller komplext (a.a.). Varje tema ska sedan hjälpa forskaren att analysera den skapade empirin i förhållande till studiens syfte och frågeställningar. I slutet av denna fas ska forskaren ha klart för sig hur denne ska definiera sina teman, det ska vara tydligt vad temat står för och vad det inte står för. Vi har efter vår tematiska analys identifierat följande teman: *Ensamhetens olika dimensioner, Barriärer, Förhållningssätt, Samverkan, Motiv till aktiviteterna* samt *Hur arbetet gör skillnad*.

I det *sjätte steget*, vilket är det sista, så sker själva skrivandet (Braun & Clarke, 2006). Genom skrivandet så redogör forskaren för sina teman samt påvisar på vilket sätt de är relevanta i förhållande till studien, detta sker genom att forskaren i resultatdelen lyfter ur citat ur den skapade empirin och argumenterar för varför dessa citat är relevanta i förhållande till syfte och frågeställningar (Braun & Clarke, 2006).

Tillförlitlighet

För att bedöma en kvalitativ studies tillförlitlighet så finns det fyra delkriterier som ska vara uppfyllda för att studien skall räknas som tillförlitlig (Bryman, 2018). Dessa fyra delkriterier är *trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet* och *möjlighet att styrka och konfirmera*.

För att skapa en *trovärdighet* i vår studie har vi till förhållit oss till de regler och riktlinjer som lärosätet har vad gäller uppsatsskrivande samt att vi också tagit del av och förhållit oss till Vetenskapsrådets etiska riktlinjer (Vetenskapsrådet, 2017). Förutom att en studie ska utföras utifrån de riktlinjer som finns så har Bryman (2018) även pekat på att det finns olika beskrivningar av den sociala verkligheten, utifrån det så menas att trovärdigheten också då handlar om att studiens metodologi samt att vår förförståelse tydligt skall presenteras, detta för att det ska ge läsaren en möjlighet att själv bedöma tillförlitligheten i resultatet (Kvale & Brinkmann, 2014). Detta har vi hanterat dels genom att vi skrivit fram vår förförståelse, dels genom vår metodbeskrivning, men också genom att vi gjort det som Bryman (2018) menar är viktigt för studiens trovärdighet, nämligen kopplat samman vårt resultat med tidigare kunskap inom vårt problemområde. Ett andra kriterium som Bryman (2018) tar upp för att stärka trovärdigheten är att vi ska rapportera vårt resultat tillbaka till våra respondenter, detta för att de ska ha möjlighet att få bekräftat att vi uppfattat deras sociala verklighet på ett korrekt sätt, detta har vi dock ingen möjlighet att göra på grund av den korta tid vi har på oss. Däremot har vi i våra intervjuer försökt säkerställa att vi tolkat respondenternas verklighet korrekt genom att; ställa fördjupande frågor, upprepa vissa svar i form av ”du sa tidigare att...”, ställa bekräftande frågor i form av ”har jag uppfattat dig rätt...”, samt att vi illustrerat hur de olika verkligheterna kan se ut genom att vi i studien återgett citat från våra respondenter.

Vad gäller studiens *överförbarhet* så har vi i vår studie intervjuat sex respondenter som har vissa egenskaper gemensamt så som att de både är utbildade och arbetar som diakoner inom Svenska kyrkan med fokus på deras sociala verklighet i arbetet med äldre och ensamhet.

Genom att respondenterna i en studie är få men har vissa gemensamma egenskaper gemensamt så är studien överförbar och den kvalitativa forskaren kan i sin studie nå ett djup (Bryman, 2018). Att nå ett djup i stället för en bredd medför dock att studien inte är generaliserbar men detta är inte heller är den kvalitativa forskarens mål.

Pålitligheten i studien styrks genom att forskaren tydligt redogör för alla studiens faser (Bryman, 2018). Vi styrker vår studies pålitlighet genom att vi så detaljerat vi kunnat skrivit fram hur vi sökt tidigare forskning i kapitlet om tidigare forskning, vi har vidare i detta metodkapitel även beskrivit hur vi gått till väga i studiens alla olika faser, från valet av ansats till analysarbetet.

Det sista och fjärde delkriteriet; *möjlighet att styrka och konfirmera* handlar om att forskaren agerat i god tro utifrån vetskapen att den samhällseliga forskningen inte går att få helt objektiv, med det menas att forskaren inte ska låta sina egna värderingar och/eller teoretiska inriktningar påverka hur studien utförs eller vilka slutsatser som dras (Bryman, 2018). Motsatsen till ett objektivt perspektiv som ofta antas inom den kvantitativa forskaren är det subjektiva perspektivet (Kvale & Brinkmann, 2014). Att vi som forskare varit medvetna om denna subjektivitet behöver, enligt Kvale & Brinkman (2014) inte vara negativt för studien. Detta då vi under intervjusituationen kunde använda oss av vår förförståelse vad gäller studiens problemområde och på så vis både ställa frågor och följdfrågor för att tillsammans med respondenterna skapa en förståelse för deras livsvärld. Dock har vi, när vi analyserat materialet, varit både medvetna och aktivt arbetat med vår respektive förförståelse för att inte låta dem påverka vårt analys- och resultatarbete. Att ha en medvetenhet och en distans till sin förförståelse blir viktigt för den totala tillförlitligheten i studien (Bryman, 2018).

Forskningsetiska ställningstaganden

I vår studie frågade vi oss hur diakoner upplever att deras arbete gör skillnad. Tidigt i forskningsprocessen var frågan formulerad som "Hur gör arbetet skillnad?". För att få ett tillförlitligt svar på frågan hade vi behövt intervjua personer som är äldre och ensamma och det ger oss flera etiska problem. För det första svårigheten att hitta och komma i kontakt med respondenter, för det andra att de vi intervjuar kanske inte är representativa för hela gruppen (Svärd, 1999). För det tredje att vi riskerar att ställa till skada och att intervjuerna är integritetskränkande på grund av utpekandet det innebär (Vetenskapsrådet, 2017; Bryman, 2018). Till sist hade vi kunnat få problem med konfidentialitetskravet. Även om vi aidentifierat de intervjuade äldre hade det funnits en risk att diakonerna hade kunnat identifiera dem utifrån vad de äldre berättar eftersom diakonerna känner dem. Detta är en ständig risk när man forskar om utsatta och behöver hjälp att få tag på dem (Lövgren, Kalman, & Sauer, 2019). Utifrån de fyra aspekterna och att lärosätet vi studerar vid är mycket restriktiva med att låta studenter på grundnivå intervjua personer i utsatthet tog vi beslutet att omformulera frågan till "Hur ser diakoner att arbetet gör skillnad?" och i stället intervjua diakoner.

I vår studie har vi utgått ifrån Vetenskapsrådet (2017) och tagit hänsyn till de forskningsetiska regler som finns att följa samt de fyra forskningsetiska principerna som beskrivits av Bryman (2018). Dessa är viktiga att följa då de som är direkt inblandade i studien, det vill säga respondenterna, inte ska riskera att lida skada eller få falska förespeglingar om studien och dess

syfte, inte får heller viktig information om studien undanhållas eller inkräktnig på privatlivet ske. De fyra etiska principerna som Bryman beskriver är; *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet*.

Informationskravet innebär att de berörda personerna ska få information gällande studiens syfte (Bryman, 2018). I informationen skall det tydligt framgå hur empirin kommer att samlas in samt att respondenternas deltagande är frivilligt och att de när som helst utan anledning kan välja att hoppa av. Informationskravet följde vi genom att skicka ut ett informationsbrev (Bilaga 2) till våra potentiella respondenter via mejl, där informerades de om studiens syfte, empiriinsamlingens tillvägagångssätt, att deltagandet var frivilligt, att de när som helst kunde hoppa av samt de övriga tre etiska principerna, som följer nedan. I informationsbrevet framgick också att tid och plats planerades in efter önskemål. När vi träffade våra respondenter för intervjun så informerades vi om ytterligare en gång, då muntligt, om att studien är frivillig samt bad dem skriva på en samtyckesblankett (Bilaga 3).

Samtyckeskravet handlar om att respondenterna själva ska ha bestämt om att de vill medverka i studien (Bryman, 2018). Detta hanterades dels genom informationsbrevet (Bilaga 2), dels vid mötet innan intervjun samt att de fick skriva på en samtyckesblankett (Bilaga 3). Ett dilemma som Bryman (2018) tar upp kring samtycket är att frivilligheten kan ifrågasättas om de potentiella respondenterna forskarna kontaktar har kännedom om forskarna. Av praktiska skäl kontaktade vi församlingar i vårt geografiska närområde. Vi diskuterade Brymans dilemma då vi båda har bindningar till flera av församlingarna i närområdet. Vi hanterade det genom att i första hand söka respondenter i församlingar där ingen av oss hade bindningar, men då vi inte fick tillräckligt med respondenter i de församlingarna så valde vi även att kontakta diakoner i församlingar där vi har bindningar. I det arbetet var vi noggranna med att det var den av oss som inte hade en bindning som tog den initiala kontakten, bokade in och genomförde intervjun.

Konfidentialitetskravet handlar om att skydda de uppgifter som finns om och av våra respondenter (Bryman, 2018). Det innebär att all empiri som samlats in ska hanteras på ett sätt så att ingen obehörig har tillträde eller får tag på uppgifterna samt att allt material förstörs efter att uppsatsen är godkänd (a.a.). Detta har vi hanterat genom att avidentifiera både våra respondenter, samt de församlingar eller städer som de nämner, tillika så avidentifieras vissa verksamheter de nämner som är specifika för just den församlingen, staden eller orten. Likaså så är inspelningarna inte namnade utan i stället nummerade och respondenternas namn nämns inte på inspelningen. Respondenterna informerades även om hur deras uppgifter skulle hanterats via informationsbrevet (Bilaga 2) som skickades till dem via mejl.

För att uppfylla den sista etiska principen som är *nyttjandekravet* (Bryman, 2018), så har vi dels informerat respondenterna om att den information de lämnar inte kommer att användas i något annat syfte än till studien, dels har vi förvarat inspelningar och transskript på ett sådant sätt så att ingen obehörig kan komma åt och nyttja det.

Sökning tidigare forskning

För att söka fram det tidigare kunskapsläget, inom ramen för vårt syfte och frågeställningar använde vi oss av strukturerade sökningar i databaserna via Högskolan Västs bibliotek PubMed, APA Psycinfo, APA PsycArticles, Sociology Source Ultimate, ERIC och Google

Scholar med sökord som "elder*", "lonel*", "intervent*", "prevent*", "church", "NGO" "social work", "deacon" och motsvarande svenska begrepp. Vi genomförde även ostrukturerade sökningar där vi utgick från referenslistorna i artiklar vi hittat, Google Scholars funktion för vilken annan forskning som citerat viss artikel samt tittade på forskning i forskningsmiljöer inom vårt område på exempelvis Maria Cederskölds högskola, Lunds universitet och Enskilda Högskolan Stockholm.

Nyckelord

Äldre, 65+, ensamhet, motverka ensamhet, civilsamhället, Svenska kyrkan, diakon

Resultat och Analys

I detta kapitel presenterar vi studiens resultat och analys vilket kopplas till dels våra teoretiska utgångspunkter; EPS-modellen och Aktivitetsteori, dels till tidigare forskning inom området. De temana som framkom i vår analys är som följer; *Ensamhetens olika dimensioner, Barriärer, Förhållningssätt, Samverkan, Församlingarnas aktiviteter, Motiv till aktiviteterna, Arbetet med ideella* och *Hur arbetet gör skillnad*.

Ensamhetens olika dimensioner

När vi analyserade vår skapade empiri så identifierade vi att våra respondenter nämnde olika dimensioner om ensamhet; den existentiella dimensionen som bland annat innefattar en sorg över att livet har förändrats, den fysiska ensamheten som handlar om att till exempel bo själv samt den psykiska ensamheten som handlar om att vara ensam utan att vara själv. Vi presenterar dessa närmare *Sorg över att livet ändrats, Fysisk ensamhet* och *Att vara ensam utan att vara själv*. Vi börjar med citat som dels visar hur diakonerna pratar om ensamhet och dess olika dimensioner, dels att diakonerna menar att ensamheten ser olika ut för olika individer.

Här kan vi se exempel på den uppdelning som Andersson (2002) gjorde mellan fysisk och psykisk ensamhet, vilket stämmer väl överens med den beskrivning som Andersson ger kring dessa två dimensioner.

Så pratar vi om ensamhet på många plan både fysisk ensamhet och psykisk ensamhet. /---/ Den fysiska ensamheten är ju... [om] man bor i ett ensamhushåll och inte har så många vänner heller. Det är dom vi önskar att vi ska kunna hjälpa genom våra träffar som vi har tänker jag. /.../ Den psykiska ensamheten är ju känslan av ensamhet, tänker jag, som kan finnas varken man har folk omkring sig eller inte. (Diakon 3)

Här pratade Diakon 3 om att de vill hjälpa människor genom sina träffar vilket kan ses som ett uttryck för aktivitetsteoretiska tankegångar, att genom deltagande i träffar kan ensamheten stävjas (Tornstam, 2011). Nedan pekade vår respondent på att ensamheten kan se väldigt olika ut, detta bekräftades även i studien av Cohen-Mansfield & Eisner (2020)

Den upplevda ensamheten är väldigt olika för oss. (Diakon 1)

Detta med de äldres olika uttryck för ensamhet kan vi koppla samman med EPS-modellens delaktighetsbegrepp och att det är av största vikt att involvera de äldre i utformandet av verksamheter, just för att de är olika.

Sorg över att livet ändrats

Sorg över att livet har förändrats är någonting som Cohen-Mansfield & Eisner (2020) identifierade som en anledning till att äldre personer kan känna av ensamhet, vilket också framkom när vi genomförde vår studie. Fem av sex diakoner nämnde sorgen över att livet förändrats som en anledning till ensamhet och livet kan förändras på många sätt.

...det brukar komma fram som en sorg över hur livet har blivit, att man har haft ett sammanhang eller familj, anhöriga och att det har ändrat sig på något vis. Det kan ju se väldigt olika ut, också beroende på hur familjekonstellationen ser ut men att man också känner av skillnaden på att vara yngre och att vara äldre. /.../ När man blir äldre så... ja, men tiden förändras. Det kan man nog ofta höra, att det finns en slags sorg i det. Inte hos alla, men hos de som känner sig ensamma just skulle jag säga. /.../ Att det uttrycker sig som en sorg över att det inte längre är som det har varit.

(Diakon 6)

Strang (2021) skrev om hur förändringar och kriser kan vara det som utlöser existentiell ensamheten. Han menar också att den existentiella ensamheten ligger latent i oss hela tiden och när mönster bryts och vi inte längre blir distraherade av händelser i vardagen så kan den existentiella ensamheten göra sig påmind. Att ensamhet kan uppträda ur att sammanhanget med familjen förändrades är något som förklarades av Cohen-Mansfield & Eisner (2020), då i form av splittringar inom familjen påverkar. Dessa splittringar härrör dels till schismer inom familjen dels till att barn och barnbarn flyttar långt bort. Båda dessa splittringar kan generera att de äldre inte träffar barn och barnbarn så ofta som de önskar, vilket även Hemberg m.fl. (2019) identifierade som en anledning till ensamhet i sin studie tillsammans med förändringar av nära relationer. Just att det kan finnas konflikter i familjen samt att de äldres kontaktnät förändras av andra anledningar identifierades i flera intervjuer som anledningar till ensamhet. Att känna av skillnad mellan att vara yngre och äldre på ett sådant sätt att livet förändras har även det identifierats som en anledning till ensamhet i tidigare forskning, främst genom att ålderdomen med dess krämpor visade sig vara en bidragande faktor till att de äldre inte längre klarade av att delta så som de en gång i tiden klarat av att göra (Hemberg m.fl., 2019; Dahlberg m.fl., 2018; Paque, m.fl., 2018)

Ytterligare en förändring som vi fann i analysen av vår empiri var ensamhet som härrörde från det faktum att de äldre gick i pension. Detta identifierades som en extern anledning till ensamhet i den tidigare forskningen (Cohens-Mansfield & Eisner, 2020).

Du förändras, livet, du går i pension till exempel... Livsomställning...

(Diakon 2)

Att gå i pension innebär att förlora ett socialt sammanhang vilket kan leda till ensamhet och förlust av roller och sin identitet, vilket förklaras av tankarna i aktivitetsteorin (Tornstam,

2011). Att inte längre klara av att deltaga handlar också om att inte längre kunna vara delaktiga på samma sätt som de äldre tidigare i livet kunnat vara. Då delaktighet är en viktig komponent i EPS-modellen (Kam, 2021) så kan brist på delaktighet ses som en brist på empowerment i de äldres liv. Denna brist på delaktighet kan också komma i och med att en individ går i pension och tappar det sociala sammanhang som arbetslivet erbjuder, främst om individen inte kan hitta ett nytt sammanhang där denne kan ta vara på sin kapacitet och sina resurser, vilket är viktiga komponenter för att behålla sin egenmakt (a.a.).

Livet kan också förändras i form av att ens partner dör eller att de äldre förlorar en nära vän eller en annan närstående (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Sopcheck, 2020; Dahlberg m.fl., 2018; Morlett Paredes m.fl., 2021). Vilket också är faktorer som alla våra respondenter identifierade som anledningar till ensamhet och en av dem uttryckte det så här.

För då tänker jag att det är ju, det är ju så bland äldre att många har blivit ensamma och varit gifta längre, levit i något förhållande åtminstone, ju äldre du blir desto färre finns kvar av de som du har varit vän med tidigare och av släktingar. (Diakon 3)

Likt att gå i pension innebär detta med att ha mist sin partner en stor förändring som kan generera ensamhet och för att stävja denna ensamhet när ens vardagsaktiviteter och vanor förändrats så behöver man enligt aktivitetsteorin hitta nya aktiviteter att fylla det tomrummet med (Tornstam, 2011).

Fysisk ensamhet

En av våra respondenter resonerade kring fysisk ensamhet i termer av att bo själv, att sitta hemma ensam och att denne inte har någon att komma hem till. Diakoner kunde se att de äldre är fysiskt ensamma genom att:

det kommer en person som är ensam, till samlingar där vi märker att det faktisk kommit de som är ensamma som inte lever tillsammans med någon, kanske inte har kamrater de kommer med, det är ju ett sätt att se på ensamheten. (Diakon 3)

Nyqvist m.fl. (2017) identifierade ett statistiskt signifikant samband hos äldre mellan att leva själv och känna sig ensam. Avsaknad av närhet och kontakt med andra individer, vilket kan uppstå när man bor ensam eller inte har vänner runt sig, är även det som beskrivs som fysisk ensamhet av Tornstam (2011). Att personerna går till samlingarna kan ses som ett uttryck för de behov som aktivitetsteorin beskriver, detta då de får de något att göra och möter andra människor (a.a.).

Att vara ensam utan att vara själv

Att känna sig ensam utan att vara fysiskt själv eller isolerad är den typ av ensamheter som Tornstam (2011) kallade psykologisk ensamhet vilket även nämns av Diakon 3 i inledningen av det här kapitlet. Känslan av ensamhet kan infinna sig trots att de äldre har människor runt i kring sig vilket var en dimension som våra respondenter identifierade som en anledning till att äldre känner av ensamhet. Anledningarna de såg var att de äldre kunde känna sig ensamma

trots att de hade en partner, hemtjänsten som kom flera gånger om dagen eller att de bodde på ett äldreboende där de såg människor hela dagarna.

Att vara ensam utan att vara själv trots att de äldre bor tillsammans med en partner kan bero på olika anledningar (Hemberg m.fl., 2019). Dels kan ensamheten handla om att inte längre kunna göra saker tillsammans med sin partner, dels kan ensamhetskänslan också ha att göra med att inte längre kunna dela upplevelser med sin partner (a.a.). Hemberg m.fl. (2019) beskrev att dessa anledningar hänger tätt samman med att ens partner har blivit sjuk och ytterligare en ensamhet som kan uppträda ur att ens partner har blivit sjuk är att den äldre vårdar sin partner och därför inte kan gå ut.

Många uttrycker en ensamhet och det kan vara människor som lever i förhållanden och sammanhang. (Diakon 2)

Diakon 4 belyste i citatet nedan ytterligare två aspekter som härrör till att vara ensam utan att vara själv, vilka också framträdde i studien av Hemberg m.fl. (2019). Dessa aspekter var dels att de äldre kunde känna sig ensam trots dagliga besök av hemtjänsten, detta för att hemtjänstpersonalen inte kunde fylla det behovet av sociala kontakt som de äldre hade, dels att inte träffa barn och- eller barnbarn så ofta som de äldre ville.

Jag tänker i alla fall att det är en känsla. Man kan känna sig ensam även om man har hemtjänsten [som] kommer fem-sju gånger om dagen så kan man känna sig väldigt ensam där emellan eller att barnen kommer en gång i veckan men det tycker de är alldeles för lite och kan känna sig väldigt ensam ändå. (Diakon 4)

Ytterligare en aspekt till dimensionen att vara ensam utan att vara själv beskrivs av Paque m.fl. (2018) vilken är att inte kunna bo kvar hemma och behöva flytta till ett äldreboende. Alla våra respondenter angav att de av olika anledningar besökte boenden på äldreboenden med jämna mellanrum. Att bo på ett äldreboende har även det identifierats som en anledning till ensamhet av Nyqvist m.fl. (2017) vilket även en av våra respondenter illustrerade genom följande citat.

Så, faktiskt bor man ju i sin lägenhet, [på äldreboendet] men du har ju egentligen grannar som du träffar i dagrummen, men ändå så är upplevelsen av ensamhet jättestor hos de människorna som jag möter. (Diakon 5)

Att behöva flytta till ett äldreboende kan medföra att de äldre känner att de förlorat sin autonomi, det vill säga sin självständighet och självbestämmanderätt (Paque m.fl., 2018). Detta kan likställas med att de äldre har tappat kontroll över sitt liv då de inte längre klarar av att vara självständiga vilket också innebär att deras egenmakt har försvunnit eller tagits ifrån dem (Kam, 2021).

Barriärer

När vi analyserade vår skapade empiri framträdde olika barriärer som försvårade för diakoner att hjälpa äldre att stävja ensamhet. De tre barriärerna vi fann i vår analys var *mentala spärrar*, *funktionsnedsättning/sjukdom* och *fysiska avstånd*.

Mentala spärrar

Mentala spärrar härrör till, precis som står att läsa i citaten nedan, att de äldre dels har *svårt att identifiera sig som ensamma*, dels att de *inte vill definiera sig som ensamma*.

Både personens egna svårigheter att tänka sig att man ska fråga efter någon form av hjälp, jag tror ganska mycket ligger där. Har klarat sig själv i livet och... ”ska jag gå och prata med någon?”. (Diakon 3)

Att de äldre inte vill definiera sig som ensamma hör också samman med att de inte vill att någon ska veta att de är ensamma, vilket Cohen-Mansfield & Eisner (2020) menar hör ihop med stolthet och skam. Det är skamfullt att vara ensam och därför vill de äldre inte heller att någon ska veta om att de lider av ensamhet. Vi kan tolka citatet ovan utifrån empowerment och begreppet tillit och ser att här handlar det om en självtillit som sviktar (Askheim & Starrin, 2007). Här menar Kam (2021) att en socialarbetare hade kunnat stötta individen genom att hjälpa den att *se bortom sina begränsningar* (Kam, 2021).

Det är ju väldigt skämmigt att berätta att man känner sig ensam. (Diakon 1)

De mentala spärrarna som illustrerat ovan handlar om skam och osäkerhet. En annan slags mental barriär kan vara motivation, att man inte finner tillräckligt stark anledning att besöka en mötesplats vilket vi fann i vår empiri att diakoner berättade om äldre som har gett upp och inte längre känner någon mening med livet. Detta är en anledning som även Morlett Paredes m.fl. såg i sin studie, att bristande motivation kan vara en anledning till att äldre inte söker sig till sociala sammanhang.

Ja om den äldre är väldigt... har gett upp, det tycker jag är svårt. Hon säger ”jag har inget värde, jag vill sluta, jag vill inte vara med, jag är så gammal”.
Det är ju om den äldre har gett upp, inte vill, inte känner någon mening, ”varför ska jag gå här...” (Diakon 4)

Citatet illustrerar att personen saknar egen styrka och tilltro på sig själv vilket är centrala delar i EPS-modellen (Kam, 2021). Att det kan finnas en mental barriär ligger i linje med det Hjort & Linde (2020) fann, att de allra ensamaste inte kommer till kyrkan. Församlingarnas i deras studie har skapat mötesplatser som inte uttryckligen är riktade till ensamma, men som hjälper ensamma (Hjort & Linde, 2020). Ett liknande arbetssätt kunde vi se i vår studie och vi utvecklar det i temana *Förhållningssätt* och *Motiv till aktiviteterna*.

Funktionsnedsättning eller sjukdom

En annan barriär som vi fann i vår analys var att om de äldre drabbades av sjukdom eller funktionsnedsättning så ökade risken för att de inte skulle kunna delta i de sociala sammanhang som diakonerna hade att erbjuda, vilket diakonerna såg försvårade arbetet med att stävja ensamhet.

Ja, jag skulle väl säga att det är svårare om du inte kan ta dig ut, att skapa ett meningsfullt sammanhang hemma, om du är fast där. (Diakon 6)

...Den som kanske annars drar sig för det eller sitter man i rullstol eller har svårt att gå så att man behöver någon som kör, då är det ju väldigt bundet, det blir inbundet. (Diakon 4)

Just mobilitetsproblem som innebar att de äldre hade svårt att ta sig från en plats till en annan identifierades också som en barriär för att stävja ensamhet av Cohen-Mansfield & Eisner (2020) och Hemberg m.fl. (2019). Med aktivitetsteorin som lins såg vi hur funktionshinder och sjukdom kan hindra individer från att delta i aktiviteter vilket då ger en sämre livskvalité (Tornstam, 2011). Samtidigt kunde vi använda EPS-modellen och specifikt förhållningssättet om att socialarbetaren bör se bortom en individs begränsningar (Kam, 2021). För att överbrugga barriärerna då de äldre inte själva kan lämna sina hem så beskrev diakonerna att de väljer att göra hembesök för att stävja ensamhet. Utöver att diakoner gör hembesök så är hembesök en vanlig uppgift som Svenska kyrkans ideella medarbetare utför, vilket Hjort & Linde (2020) även identifierade i sin studie. Mer om de ideellas arbete presenterar vi senare i avsnittet *Arbetet med ideella*.

Vi såg att funktionsnedsättning och sjukdom kunde vara en barriär som hindrade äldre från att delta i aktiviteter som kunde stävja ensamhet, både vad gällde fysiska nedsättningar som ett rörelsehinder såväl som psykisk ohälsa.

Och sen kan man ju fastna, om man fastnar i en, i en... fysiskt, eller funktionshinder typ att man drabbas av depression eller nåt sånt där, så, så orkar man inte helt enkelt, så kan det va. (Diakon 1)

Detta med hälsa kunde vi se i Upenieks artikel (2023) där hon visade att det finns ett samband mellan självskattad hälsa och känsla av ensamhet hos personerna. Att lida av depression kan försvåra möjligheterna att ta sig ut och delta i en verksamhet som kan stävja ensamhet såg vi både i vår empiri och i tidigare forskning (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020). Hemberg m.fl. (2019) visade i sin studie att ensamhet också kan leda till depression.

Fysiska avstånd

De av våra respondenter som verkade på landsbygden såg hur avstånd och begränsade möjligheter att ta sig till olika aktiviteter kunde vara en barriär mot att stävja ensamhet.

Vi har mycket landsbygd. Människor blir isolerade. Man kan ha svårt att ta sig, till exempel. (Diakon 2)

Cohen-Mansfield & Eisner (2020) såg i sin studie att en barriär mot att stävja ensamheten är begränsade möjligheter att kunna transportera sig på grund av att taxi var för dyrt och kollektivtrafik var besvärligt, både att ta sig på bussen som rörelsenedsatt och hur tiderna stämde med det man skulle besöka. Även Boyer m.fl. (2018) identifierade problem att transportera sig till mötesplatser som ett hinder för att kunna delta. För att kunna stävja ensamhet såg O'Rourke m.fl. (2018) att erbjuda transport var en förekommande strategi bland insatserna de studerat. Ett par av diakonerna vi intervjuat nämnde att de har möjlighet att lösa transport för de äldre, men då behöver det efterfrågas vilket det inte hade gjort hittills. Utifrån aktivitetsteorin kunde vi här se hur avstånd försvårar såväl att delta i aktiviteter och i

förlängningen möjligheten till interaktion med andra vilket är viktigt för det goda åldrandet, enligt Tornstam (2018).

Förhållningsätt

I analysen av förhållningsätt bakom diakonernas arbete fann vi följande olika hos diakonerna, att samverka på olika sätt genomsyrade diakonernas arbete med äldre ensamma samt olika motiv till aktiviteterna. Vi fann sex underteman som hör samman med förhållningsätt: *Diakonalt förhållningssätt, uppmuntra till aktivitet, skapa tillhörighet, egenmakt, se och lyssna till de äldre samt se till de äldres styrkor.*

Diakonalt förhållningssätt

I Hjort & Lindes studie (2020) beskrevs diakoni som att tjäna människor och ge stöd, både kroppsligt och själsligt vilket betyder att man ska ha en helhetssyn på människan. Hjort & Linde beskrev att tjänandet och stöttandet var uttalat som kyrkans förhållningsätt i en av församlingarna. Det diakonala förhållningssättet här innebär att möta alla människor med respekt, vilket även lyfts av Bodin & Hollmer (2020).

I mitt uppdrag som diakon så står det att jag ska stå på den svages sida, lindra, stötta den som behöver...utsatta, om man är i utsatthet och det kan man ju. Ensamhet kan ju vara en form av utsatthet också. (Diakon 4)

det diakonala förhållningssättet /.../ liksom med att personen är värd att mötas, är värd att få någon att gå bredvid ett tag eller att hjälpa till att hitta och att se hur mycket som bor inneboende i personen som vi kan frigöra på något vis. (Diakon 3)

Dessa två citat illustrerar och bekräftar att diakonerna arbetar utifrån de arbetssätt som de givit löften om (Bodin & Hollmer, 2020). Bodin & Hollmer lyfte att det diakonala förhållningssättet bär med sig omsorg, respekt och ett jämlikt förhållningssätt som de benämner med metaforen ”att mötas i ögonhöjd”. De har vidare skrivit att det diakonala förhållningssättet bör präglas av att ge egenmakt till människor vilket Diakon 3 pekade på i citatet ovan. Här möts det diakonala förhållningssättet och EPS-modellen vad gäller att skapa en jämlik relation vilket är viktigt för att kunna frigöra personens egna resurser (Kam, 2021).

Uppmuntra till aktivitet

Vi såg hur flera av diakonerna arbetade med att få de äldre att komma ut och göra saker vilket också är ett sätt att stävja ensamhet enligt Cohen-Mansfield & Eisner (2020).

Ja, vi ger råd kanske. Att, nä men att, ut och rör på dig, om du har möjlighet. Ut och gå. Det är väldigt bra för själen, eller för din ångest eller vad du nu kallar det. (Diakon 1)

Jo men det är klart att vi kan uppmuntra till olika mötesplatser. Det är viktigt att komma ut i friska luften för att få ett miljöombyte om man nu har den möjligheten att ta sig ut. (Diakon 6)

En av diakonerna uttryckte också det som att arbete handlar om att ”förgylla deras tillvaro en liten stund”. Det goda åldrandet är ett centralt tema i aktivitetsteorin och utgår från att det är

genom aktiviteter som man skapar gemenskap med andra människor och som tillvaron blir förgylld (Tornstam, 2011). Det stämmer också in med det att engagera i någon meningsfull aktivitet och att hålla sysselsatt var den vanligaste strategin i insatser för att möta ensamhet bland äldre (O'Rourke m.fl., 2018).

Skapa tillhörighet

Att skapa tillhörighet är en av faktorerna för de insatser som lyckas stävja ensamheten (Noone & Yang, 2021; Gardiner m.fl., 2018.). Flera av diakonerna pratade om hur de medvetet skapade tillhörighet genom att fråga efter någon om den inte var där,

Men just bland dom äldre då finns det nog nån jag inte sett på ett tag, då händer det då att jag ringer upp. För då har jag kanske framför allt en oro, "hur är läget, hur mår du?", och har en omsorg om att du är saknad.

(Diakon 2)

Andra faktorer är att hålla personer sysselsatta och det ska finnas en stöttande miljö (Gardiner, 2018). Just att skapa den trygga miljön var något som våra respondenter pekade på när de berättade hur de försöker få någon som är ny vid kyrkans mötesplatser att känna sig bekväm där.

Så är det ofta jag då, som möter den nye, eller den jag haft samtal med och sen har jag alltid tillfrågat nån, "kan den här få sitta till bords med dig?", och på så sätt så kommer personen ju in i ett sammanhang. (Diakon 5)

Att ha en plats att gå till och vara en del i ett sammanhang fann både Paque m.fl. (2018) och Boyer m.fl. (2018) i sina studier skapa känslan av tillhörighet, vilket kan leda till en minskad känsla av ensamhet. Detta är också något som diakonerna i vår studie försöker skapa med de äldre de möter på mötesplatserna.

Egenmakt

Kam (2021) har beskrivit att för att nå empowerment så behöver socialarbetaren arbeta på ett sådant sätt att denne inte ger individen makten utan i stället ska arbetet syfta till att socialarbetaren ska hjälpa individen till att hitta en egen inneboende makt. Empowerment ska dessutom genomsyra det diakonala förhållningssättet (Bodin & Hollmer, 2020) och det kunde vi se i vår skapade empiri att det gjorde.

Empowerment, alltså, det här att inte ta över... främja och stötta och lyfta människor liksom på olika sätt. Att se varandra som jämbördiga. (Diakon 2)

Vi har också nåt begrepp som heter "Välgörenhetsdiakoni" [skrattar]. Man får allting serverat och jag avskyr det begreppet, för att nånstans har människan en inneboende kraft att faktiskt kunna klara sig själv. (Diakon 5)

Att inte klara sig själv kan bidra till ökad känsla av ensamhet då man inte vill delta i olika aktiviteter eftersom man behöver mycket hjälp (Paque m.fl., 2018). Detta är någonting Diakon 5 vill motverka genom sitt förhållningssätt, att inte bedriva "välgörenhetsdiakoni". Genom att inte ta över utan att i stället låta de äldre göra det som de själva klarar av att göra samt att lyfta dem till att själva kunna använda sina förmågor har Kam (2021) uttryckt är centralt för att en

individ ska kunna påverka och ta kontroll över sitt liv. Citaten ovan illustrerar även empowerment enligt Richard & Hennekam (2021) som syftar till förändring och frigörande av de egna krafterna. Detta menade våra respondenter kan åstadkommas genom att de äldre får göra aktiviteter som de känner att de klarar av i stället för att få allt serverat, till exempel att de som kan får breda sin egen smörgås vid en sopplunch.

Se och lyssna till de äldre

I vår skapade empiri såg vi ett återkommande mönster i att diakonerna i hög utsträckning lyssnar till de äldres individuella behov och önskemål. Med delaktighet enligt EPS-modellen menas att den äldre ska få dela sina åsikter, vara med och planera kring insatserna men även att ta beslut och implementera dessa. De äldres delaktighet i utformandet av insatser för att stävja deras ensamhet är en nyckel till att skapa välfungerande verksamheter (Gardiner m.fl., 2018). Delaktighet är också något som enligt Askheim (2007) hör samman med empowerment och hur det kan se ut inom Svenska kyrkan illustreras av citaten nedan.

*Men dels att lyssna in människors behov, vad har var och en för intressen.
(Diakon 6)*

Det faller ju ofta på diakonen då, att göra omvärldsbeskrivning och en analys av, hur är kontexten precis här? /.../ Vad är det som händer? Hur har människor det liksom... Vad är människors livsvillkor? (Diakon 2)

Att de äldre får göra sin röst hörd och vara med och planera för insatser framgår i vår skapade empiri. Med insatser här menas exempelvis samtal eller mötesplatser. När vi analyserade vår empiri såg vi att när diakonerna arbetade med den psykologiska interventionen gällande de individuella insatserna så fanns det utrymme för de äldre att själva vara med och ta beslut kring och implementera dessa vilket Kam (2021) menade är viktigt för att nå empowerment.

När jag går på äldreboende så, där... i dom mötena så är det mer utifrån vad den enskilde människan är i behov av. Jag möter en kvinna som älskar sånger, men då sjunger vi igenom en psalm, i stället för att ha ett samtal på 45 minuter kan vi sjunga i 30 minuter. (Diakon 5)

En annan viktig del vad gäller delaktighet på ett personligt plan enligt EPS-modellen är att socialarbetaren behöver ha en jämlik relation med sin klient (Kam, 202) vilket går hand i hand med det som Bodin & Hollmer (2020) framfört, att diakoner ska möta individer utifrån ett jämlikt förhållningssätt, vilket illustreras i citaten ovan.

Se till de äldres styrkor

Styrkeperspektivet i EPS-modellen handlar om att socialarbetarna ska se till individens förmågor och styrkor samt med en tro på att individen har inneboende lösningar till sina problem (Kam, 2021). Detta hänger också samman med det som Askheim & Starrin (2007) pekat på i empowerment att power står för styrka.

Denna syn på individen som kompetent var någonting som vi kunde se i vår empiri att diakonerna använde sig av i sitt förhållningssätt gentemot de äldre i arbetet med att stävja deras ensamhet.

Diakonalt förhållningssätt är väl att se att människan kanske kan så mycket mer än vad man tror, med lite... [uppmuntran]. "Du har möjlighet. Du vågar". (Diakon 1)

Jag försöker nog vara så positiv som möjligt och hitta liksom det positiva, det som är bra och fokusera på det. Inte fokusera på den onda ryggen eller så, så mycket. /.../ och ta vara på det friska. (Diakon 4)

Smärta och upplevelse av försämrad hälsa hos de äldre sågs som anledningar till ensamhet (Hemberg m.fl., 2019). Citaten ovan vittnar om att diakonerna vill se bortom de äldres begränsningar, både fysiskt och psykiskt, vilket styrkeperspektivet också handlar om. Detta för att, tillsammans med empowerment och delaktighet, kunna göra individerna till aktiva aktörer i stället för passiva mottagare (Kam, 2021). För att göra dem till dessa aktiva aktörer så kan vi se att diakonerna agerade som ett socialt stöd, vilket också det knyts samman med empowerment (Askheim, 2007).

Samverkan

Samverkan var ett tema som återkom i alla intervjuer och det kunde ta sig uttryck på tre olika sätt: för det första genom att diakonerna efterfrågas av andra såsom kommunen, för det andra genom formell samverkan och det tredje uttrycket för samverkan var att olika aktörer verkade väl medvetna om varandras olikheter, styrkor och möjligheter. Man hänvisade till olika organisationer och man hade en medvetenhet i att inte försvåra för varandra.

Vamstad & Karlsson (2022) beskrev i sin studie att organisationer inom civilsamhället har fått ta ett kliv framåt vad gäller att arbeta med utsatta grupper och därmed så identifierade de att en ny relation mellan kommun och civilsamhälle växt fram.

Här i området har vi jättegod kontakt med både personal och enhetscheferna och det tror jag är nyckeln /---/. Men nu har vi också blivit tillfrågade att gå in med, med samtal kring existentiella frågor och framför allt in i ett slutskede, alltså, det finns en oro innan med "att jag snart kommer dö. Hur ska jag hantera den oron?" För där ser enhetschefer att personal inte har den bakgrunden och den erfarenheten kanske och då ser dom oss som ett komplement. (Diakon 5)

Vidare hur denna relation såg ut varierade från kommun till kommun och precis som vi i vår studie identifierade olika samverkansformer, så beskrev även Vamstad & Karlsson (2022) att det i vissa kommuner fanns ett tätt samarbete medan det i andra kommuner endast fanns ett mer informellt samarbete.

Den [ensamheten] jobbar vi med. Vi har liksom satt fingret på det och har nu under hösten startade jag tillsammans med, Seniorcenter som det heter, kommunen, en samtalscirkel om existentiell hälsa för seniorer. Så att de finns... jag jobbar ganska medvetet med den här. Att på något sätt tillgodose. Sen har vi öppna mötesplatser och kommunen är också ganska duktig på att

möta seniorgruppen. De har mycket saker som man gör och det är fint att vi kan samverka. Men både dom och vi ser ju att det finns människor som, som är ofrivilligt ensamma. (Diakon 2)

Vi måste se vad som görs i kommunen och vi ska inte konkurrera. Det är faktisk väldigt viktigt när nu caféet skulle starta så var den en sak jag verkligen skickade med, att vi får ju se så att det inte blir när [namn på organisation] har sin stora träffpunkt eller de andra pensionärsorganisationerna har sina stora träffpunkter, så att, där ser jag det som en samverkan. (Diakon 3)

Att samverkan kan se olika ut märktes genom hela den skapade empirin och detta liknar vad vi funnit i tidigare forskning där Hjort & Linde (2020) pekade på att olika lokala kontexter kunde skapa olika förutsättningar för samverkan. De beskrev också att personerna i studien inte ansåg att Svenska kyrkan hade ett större ansvar att ta hand om äldre ensamma, vilket går i linje med det vi funnit, nämligen att diakonerna ser sig som ett komplement, att ansvaret är delat och att olika aktörer faktiska ska ägna sig åt olika aktiviteter för att få en bredd. Vi kan förstå detta med samverkan utifrån synsättet att äldre behöver aktiviteter för att leva ett gott liv, enligt aktivitetsteorin (Tornstam, 2011). Genom att flera aktörer arbetar medvetet med att komplettera varandra kan de ge en större bredd av aktiviteter, vilket Gonot-Shoupinsky m.fl. (2022) menade är en flexibilitet som behövs för att möta äldres olika behov.

Församlingarnas aktiviteter

För att förstå motiven bakom aktiviteterna frågade vi om vilka aktiviteter som församlingarna har för äldre ensamma. De berättade då om enskilda samtal, mötesplatser, gudstjänster, hembesök, besöka äldreboenden samt anordna kurser och resor. Denna palett av olika aktiviteter liknar den i Hjort & Lindes (2020) studie, där församlingarna ägnade sig åt symöten, kaféer och mötesplatser, Leva vidare-grupper, hembesök och besöksgrupper. Att församlingarna erbjuder många olika aktiviteter så som gudstjänst, Leva vidare-grupp och soppluncher kan vi tolka och förstå utifrån Gonot-Schoupinskys tankegångar om att det behövs en bredd för att nå fler äldre, i hopp om att de ska finna en aktivitet vilket är viktigt enligt aktivitetsteorin (Tornstam, 2011). Vikten av de enskilda samtalen var något Diakon 1 pekade på, när hon berättade att personer kommit till henne tio år senare och berättat vad samtalen fått betyda. Att professionella kan vara viktiga tas upp i Sopchecks studie (2020) där hon nämner pastor och boendepersonal, men det bör vara överförbart till diakonen som har en liknande roll som en pastor kan ha i form av samtalsstöd.

Besöka kyrkan, tro på Gud och att be kan hjälpa en att hantera sorg och ensamhet (Sopcheck, 2020; Morlett Paredes m.fl. 2021.). Upenieks (2023) pekade på att just deltagande i kyrkbesök kan ha en positiv inverkan mot känslan av ensamhet och Morlett Paredes m.fl. (2021) skriver att tron kan bli ett sätt att komma i kontakt med andra. O'Rourke m.fl. (2018) menar att en religiös tillhörighet kan påverka känslan av ensamhet oavsett om man deltar i religiösa sammankomster eller inte.

Man får komma med livets hela innehåll till gudstjänsten, men även där är det ju faktiskt så att vi gör det i gemenskap för gudstjänst är att vara kyrka är gemenskap. (Diakon 2)

Som vi kan se i forskningen är det mycket som tyder på att besöka kyrkan kan stävja ensamhet. Alla församlingarna i vår empiri har gudstjänster men bara en av diakonerna nämnde gudstjänsten som en gemenskap och en väg till att stävja ensamhet. Dock såg Dahlberg m.fl. (2018) i sin studie att det inte fanns något samband mellan känsla av ensamhet och deltagande i religiösa aktiviteter.

Tre av diakonerna pratade om Leva vidare-grupper, vilket är en samtalsgrupp för personer som mist sin partner. I en Leva vidare-grupp kan man få möjlighet att blicka tillbaka och att få socialt stöd är något som kan minska känslan av ensamhet (Gardiner, 2018). En av diakonerna pekade på detta när hon berättade om äldre som varit nöjda med Leva vidare-grupp, där de till och med hittat nya bekanta. Just att hitta nya bekantskaper är någonting som de äldre själva önskar vad det gäller att stävja ensamhet enligt Cohen-Mansfield & Eisner (2020). Men Leva vidare-grupper kan också bidra till det motsatta, att skapa mer sorg än tröst (Sopcheck, 2020). Insatser för personlig utveckling kan stävja känslan av ensamhet (O'Rourke, m.fl. 2018) och Leva vidare-grupperna kan ses som en sådan insats, då det handlar om att hitta nya vägar i sorgen. Att hitta nya vägar i sorgen kan förstås som att mobilisera de äldres egna resurser för att kunna ta i uti med framtida motgångar på egen hand (Kam, 2021). I diskussionen om vad som gör skillnad för äldre ensamma pekade Noone & Yang (2021) på att det inte nödvändigtvis är aktivitetens innehåll eller utformning som gör skillnad för känslan av ensamheten utan bara det att få en plats där man kommer i kontakt med andra människor är det som gör skillnaden (a.a.).

Vad gäller mötesplatserna där sopplunch ingår som en del, så beskrevs de ideellas arbete vara avgörande för att det ens ska gå att genomföra, vilket flera av våra respondenter beskrev. Här nedan ett exempel:

Återigen sopplunchen här, den har blivit en verksamhet som är lätt att välkomna till, för vi har, många ideella runtomkring. (Diakon 5)

På liknande sätt beskrevs det av Hjort & Linde (2020), där respondenterna i deras studie pratade om de ideella som avgörande för att alls kunna hålla liv i en mötesplats. Betydelsen av det ideella arbetet återkommer vi till i ett eget tema.

Motiv till aktiviteterna

När det kom till att undersöka vilka förhållningsätt som ligger bakom hur diakoner arbetar ville vi titta på vilka motiv som låg bakom de aktiviteter församlingarna erbjöd. I vår analys såg vi tre teman i motiv till varför de arbetar som de gör: *Sätta människan i socialt sammanhang, Efterfrågas av församlingen och Uppdrag från förtroendevalda.*

Sätta människan i socialt sammanhang

För att bryta ensamheten så identifierade vi att våra respondenter aktivt arbetade med att försöka sätta de äldre i sociala sammanhang. Detta sågs i studien av Karlsson m.fl. (2015) vara viktigt, detta för att ensamhet där beskrevs som den stora fattigdomen bland äldre och för att

bryta denna ensamhet så erbjöds de äldre att delta i sociala aktiviteter vid äldrecentrum vilket då satte de äldre i ett sammanhang som kunde stävja deras ensamhet. Liknande tankegångar såg vi hos Gardiner m.fl. (2018) som menade att insatser för att främja social interaktion var den vanligaste strategin för att minska ensamhet bland äldre i de studierna de undersökt vilket också hänger samman med tankegångarna i aktivitetsteorin (Tornstam, 2011).

[Får frågan "Vad är målet med verksamheten?"] Jag skulle sagt motverka den [ensamheten]. Ja, men det är nog målet... få dom i ett socialt sammanhang.

(Diakon 5)

Alltså, vårt mål är ju att hitta en gemenskap så att dom får klara av att gå dit på olika sätt. Det är för att... för att det är det man behöver, tänker jag. /.../ Men jag tänker att, att komma ut, att hitta nya arenor som kanske inte har varit i förut, med pensionärsorganisation eller vår verksamhet liksom. Hitta nånstans, en plats, för mig. (Diakon 1)

Här pratade Diakon 1 om att hjälpa en äldre att klara att besöka en gemenskap vilket vi kan koppla samman med empowerment och målet att mobilisera krafter och resurser (Kam, 2021). Att få äldre att uppehålla kontakt med andra och att interagera med sitt nätverk var viktiga strategier i insatserna som studerades av O'Rourke m.fl. (2018). Vi kunde se likheter med och härleda strategin med de interaktionistiska tankarna inom aktivitetsteorin (Tornstam, 2011). Tornstam menar att syftet med aktiviteterna är att skapa möten med andra människor där man i mötet får en roll i det sociala sammanhanget.

Efterfrågas av församlingen

Att ta reda på vad äldre vill, vilka aktiviteter de önskar, är en central del i EPS-modellen (Kam, 2021). Vi kunde i vår empiri se att vad gäller övergripande stävjande insatserna så som införandet av exempelvis nya mötesplatser så gjordes omvärldsanalyser samt att önskemål inhämtades mer informellt vid andra tillfällen vilket vi kopplar till empowerment där gruppen får göra sin röst hörd.

Också att lyssna in på andra sätt och ta reda på hur ser det ut egentligen, vad är det som är viktigt här i [ortsnamn]? Och vad kan vi göra som kyrka?

(Diakon 2)

Vi har haft en omvärldsanalys som då var ganska omfattande, men sedan är det ju också genom att människor frågar efter saker och naturligtvis ser vi /.../ ser och hör. (Diakon 3)

Men då våra respondenter angav att till exempel nya mötesplatser eller resor först skulle förankras och beslutas om i kyrkoråd och församlingsråd, så kan detta knytas till den kritik som finns om att när empowerment fungerar som en psykologisk intervention så är det svårt för en utsatt grupp att göra skillnad på samhällsnivå (Payne, 2015).

Uppdrag från förtroendevalda

Alla diakonerna berättade att de har ett uppdrag från de förtroendevalda men det kunde se väldigt olika ut, alla församlingarna hade utmaningen att försöka tolka vad det innebär att göra diakoni. Att kunna anpassa verksamheterna till lokala behov kan samtidigt vara en möjlighet och ger förutsättningar för bra verksamheter (Gardiner m.fl., 2018).

Vi har...just nu så har vi uppdrag att skapa nya mötesplatser och det kan ju vara en förlängning av det som du säger liksom, att skapa mötesplatser för ensamma människor, och det har vi i uppdrag och vi har också i uppdrag att hitta nya samverkansformer med övriga samhället. (Diakon 1)

Vi såg också i vår analys att kyrkopolitikernas beslut i stor utsträckning var baserade på de beslutsunderlag och omvärldsbevakning som diakonerna tagit fram. Delaktighet enligt EPS-modellen handlar om att de äldre ska vara delaktiga i hela processen, så kan detta arbetssätt inte skapa empowerment fullt ut för de äldre eftersom delar av delaktigheten försvinner när de inte får vara med och fatta beslut (Kam, 2021).

Sen behöver man ju lägga det underlaget då, [omvärldsanalysen] till våra förtroendevalda, för att dom då ska kunna fatta riktiga beslut. Dom måste ju ha nåt vettigt att fatta beslut om. Så att det är lite dubbelt, med vilka som bestämmer, skulle jag vilja säga. (Diakon 2)

Detta liknar det som identifierades i Hjort & Lindes (2020) studie, att diakonerna har ett relativt stort utrymme att forma verksamheterna.

Arbetet med ideella

Vidare såg vi att alla församlingarna på ett medvetet sätt engagerade ideella medarbetare, både för att ideellt arbete skapar mening i vardagen för den som känner sig ensam och för att de ideella medarbetarna bidrar till att skapa mening för andra ensamma.

De gör ju regelbundna besök hos någon, våra ideella så att de är med och lindrar ensamhet måste jag säga. Vi gör besök själva förstås som diakoner, både besök och har samtal, ofta här då i detta rummet [samtalsrummet] när det är ledigt. (Diakon 3)

I studien av Hjort & Linde (2020) beskrevs hembesök, både av diakoner men också av ideella medarbetare. De beskrev hur diakonerna jobbade aktivt för att få ideella till att kontakta äldre ensamma och hur diakonernas roll blir som möjliggörare där de leder och motiverar ideella till att vara delaktiga i det diakonala arbetet (a.a.). Att hjälpa till att ge andra stöd kan ha en positiv motverkan på den egna känslan av ensamhet (O'Rourke, 2018; Noone & Yang 2021; Sopcheck 2020; Morlett Paredes m.fl., 2021.) och aktiviteter ledda av deltagare är uppskattat av äldre eftersom det ger en möjlighet att bli lyssnad till och känna sig värdesatt (Noone & Yang, 2021).

Alltså det finns ju människor som är äldre som går i en kurs i diakonalt arbete också, det finns människor som är yngre som också är med. Men att vi inbjuder just den åldern [65–67 år] är ju, att då tappar man ju en av identiteterna, nämligen yrkeskarriären så att säga. Den man har genom sitt

yrke i sitt arbete. Så det är absolut tudelat, gör man ideell insats så finns man också med i ett sammanhang. (Diakon 3)

”Ja, men här har vi en uppgift. Skulle du vilja komma och testa på den här grejen? Eller vill du vara med och koka kaffe, eller bre' mackor...?” Ja det finns mycket sån verksamhet, som drivs av ideella. /---/ Ja men i ideellt uppdrag är det ju, på ett sätt ett litet jobb. Där det ofta finns andra människor runt, kanske både anställda och övriga församlingsbor. Där du får ett sammanhang som, ”ja men här är mina händer faktiskt viktiga” eller ”jag bidrar med nåt här”, att få känna sig viktig en stund, är gott för själen. (Diakon 6)

I vår skapade empiri såg vi att ideella rekryterades utifrån att de fyllt 65 (den ålder man troligtvis går i pension) med avsikten att de behöver någonting att göra när livet förändras, vilket kan förklaras av aktivitetsteorin (Tornstam, 2011). En liknande strategi fanns i församlingarna Hjort & Linde (2020) studerat, men där var det personer som mist sin partner som man bjöd in till ideellt arbete, vilket kan ses som ett uttryck att försöka hantera den svårighet att hitta en ny mening efter att ha vårdat en partner som gått bort (Sopcheck, 2020). Enligt studien av Carr m.fl. (2020) fanns en skillnad i känslan av ensamhet mellan gifta och änkor. Den skillnaden minskar hos de som arbetade ideellt och utifrån det drar studien slutsatsen att ideellt arbete gör skillnad för känslan av ensamhet (a.a.). I både vår och nyss nämnda studier är syftet med ideellt arbete att sätta den ensamma i funktion, vilket kan tolkas som ett försök att ge den en roll eller identitet (Tornstam, 2011).

”Även om man är ideell, så kan man ju ha en oerhörd kompetens inom nåt område, i sitt civila liv, så att säga, för övrigt eller arbetsliv eller så”

/---/

Många av dom äldre behöver själva va ideella, för att hitta en uppgift och känna sig behövd. Så det är dubbelt med det här ideella, att, det är ett sätt att tackla ensamheten, att vara ideell själv, skulle jag vilja säga faktiskt. (Diakon 2)

Att ges en uppgift och att deltagare är aktiva utförare snarare än passiva mottagare var en strategi i församlingen där Diakon 2 verkar och samma framgångsfaktor syntes även i forskningen. (Gardiner m.fl. 2018.) Enligt Gonot-Schoupinskys beskrivning (2022) av aktivitetsteori handlar det om att göra aktiviteter där man får fortsätta de vanor man hade tidigare i livet, innan man slutade arbeta eller förlorade sin partner. Vi kunde också förstå arbetet med ideella som empowerment, där de äldre genom att göra en uppgift får bli påminda om sin kompetens och sina resurser (Kam, 2021).

Hur arbetet gör skillnad

Gällande hur diakoner ser att arbetet gör skillnad för ensamma äldre identifierade vi tre teman: *Vad äldre säger/uttrycker, när diakoner ser skillnad och många besöker verksamhet.*

Vad äldre säger/uttrycker

Någonting som har visat sig vara viktigt i tidigare forskning för att stävja ensamhet är meningsfulla sociala kontakter (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Paque m.fl., 2018) och meningsfulla sociala aktiviteter (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Hemberg m.fl., 2019). Genom de ord våra respondenter beskrivit att de får till sig från de äldre så går det att tolka det som att diakonernas insatser gör skillnad för de äldre genom att bidra till att de äldre känner en mening dels i kontakterna, dels med aktiviteterna.

”Så här bra har det inte varit någonsin”, och ”det här är livets höjdpunkt” säger dom och då får man ju tolka det som att det varit viktigt. (Diakon 2)

Men har man som jag då jobbat i så många år, så har jag mött människor 10 år efteråt som har talat om att det har betytt så mycket. Och även när jag idag är ute på besök så är det ju det som ger mig vissheten skulle jag vilja säga, att det är viktigt att jag fortsätter det här arbetet. (Diakon 3)

Att människor kommer och säger att ”Tack” och tar en i armen efter en träff liksom. ”Åh, tack för att ni finns”. Det är för mig en värdering om att i alla fall i nån människa som har det gott utav det. (Diakon 2)

Dessa citat av tacksamhet illustrerar också att våra respondenter genom deras insatser har lyckats att fylla ett behov hos de äldre ensamma, vilket visade sig vara viktigt i studien gjord av Gardiner m.fl. (2018). Här ser vi hur aktiviteterna bidragit till det goda åldrandet vilket är i linje med synsättet inom aktivitetsteorin (Tornstam, 2011). De två sista citaten illustrerar också att diakoner kan fungera som ett stöd åt de äldre samt att detta stöd gör skillnad. Att äldre känner att de får stöd av det närliggande samhället, i vilket kyrkan är inkluderad, har även det visat sig vara viktigt i den studie som Sopcheck (2020) genomförde.

När diakoner ser skillnad

I vår empiri framkom att diakonerna såg att deras insatser gjorde skillnad genom att nya vänskapsrelationer mellan de äldre växte fram. Att äldre önskar skapa nya vänskapsrelationer, kamratskap som fördjupad relation, för att stävja ensamhet var någonting som både Cohen-Mansfield & Eisner (2020) och Hemberg m.fl. (2019) såg i resultatet av sina studier. Att söka kamratskap kan också vara en coping-strategi för att hantera ensamheten vilket identifierades i studien av Morlette Paredes m.fl. (2021).

Det kan ju va att några hittar varann där, för besök på annat sätt. (Diakon 2)

Men det jag ser är att man ofta väljer att man hittar nån i alla fall, som man faktiskt fortsätter ha kontakten med. För man har hittat, man har identifierat att mellan dig och mig så har det hänt liknande saker. Så man har liksom nåt gemensamt. (Diakon 5)

Diakonerna berättade att de äldre fortsätter att träffas även utanför kyrkan och ser det som ett tecken på att det blivit en skillnad för dem. Att de äldre tar egna initiativ till kontakter kan förstås som att diakonerna lyckats hjälpa de äldre att få syn på och använda sina inneboende

resurser (Kam, 2021). Även Noone & Yang (2021) pekade på detta med att en organiserad gemenskap kan leda till nya relationer på personernas egna initiativ.

Ja eller man märker i samtalet att idag var det nog lite bättre. /.../ Det är ju att den äldre säger det. Att denne uppskattar att man kommer. Det är väl kvittot tänker jag. Eller att hen ger sig ut och inte behöver mig längre.”

(Diakon 4)

Cohen-Mansfield & Eisner (2020) såg i sin studie att ensamhet kan stävjas genom att de äldre som känner av ensamhet engagerar sig med socialarbetare, vilket kan syfta till det som diakon 4 menar med att den äldre uppskattar när denne kommer. Men att se att insatsen gör skillnad på så vis att de äldre kan ge sig ut och inte behöva diakonen längre syftar i stället till empowerment, detta då individer stärker sig själva och självständigt kan använda sina förmågor (Kam, 2021), tar kontroll över sitt liv (Kam, 2021; Richard & Hennekam, 2021) och på så vis kan bemästra de utmaningar som finns i livet (Askheim, 2007).

Många besöker verksamhet

De verksamheter som de äldre beskrivs besöka nedan är återkommande en gång i veckan, det vill säga regelbundna och att ha en mötesplats som de äldre regelbundet kan besöka har visat sig vara en viktig insats mot att stävja ensamhet (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020; Hemberg mfl., 2019).

Man kan se att det ökar på våffelkafé... Alltså det är det man kan titta på, tänker jag. Och att nöjdheten kanske, över att man har vart med i en grupp.

(Diakon 1)

Dom kommer i ur och skur, det har varit snökaos, och som jag sa när vi träffades, så är det många som har rollatorer, och jag har tänkt många gånger ”idag kommer nog ingen” och då sitter det tjugo personer alltså. Dom är sjuka och dom har pacemaker, dom klarar knappt å gå, och dom flåsar sig upp här för backarna och det är regn och rusk och åska och hagel, så kommer dom. /.../ Det tolkar jag som att här finns det ett stort behov utav att få mötas och dom uttrycker alltså glädje över den här mötesplatsen.

(Diakon 2)

Då båda citaten ovan syftar till att flertalet personer kommer till respektive mötesplats så kan dessa ses som gruppaktivitet vilket är någonting som de äldre önskar, detta då att känna tillhörighet till en grupp kan stävja ensamhet (Paque m.fl., 2018). Utöver att tillhöra en grupp så är även dessa mötesplatser en plats för social interaktion, vilket var ytterligare någonting som de äldre själva önskade för att stävja sin ensamhet (Cohen-Mansfield & Eisner, 2020). Båda dessa är anledningar för de äldre att ta sig ut och ta sig till mötesplatserna vilket enligt Tornstam (2018) kan generera ett gott åldrande genom att de äldre upprätthåller sin roll och sin identitet genom mötet med andra människor.

Diskussion

Studiens syfte har varit att undersöka hur Svenska kyrkans diakoner arbetar med att stävja ensamhet bland äldre. Detta har vi gjort genom studiens tre frågeställningar: *Hur beskriver diakoner ensamhet? Vilka förhållningssätt ligger bakom hur diakoner arbetar med äldre och ensamhet?* och *Hur ser diakoner att arbetet gör skillnad för de äldres upplevda ensamhet?*

För att kunna stävja ensamhet bland äldre personer pekar forskning på att socialarbetare behöver förstå vad ensamhet är och vilka fenomen som kan bidra till ensamhet. Vi kunde se att ensamhet ses och förstås utifrån olika dimensioner och barriärer. De olika dimensionerna som identifierades var sorg över att livet förändras, fysisk ensamhet och att vara ensam utan att vara själv, medan barriärerna kunde härröra från mentala spärrar, funktionsnedsättning eller sjukdom samt avstånd. För att stävja ensamheten så kunde vi se att diakonerna handlade på olika sätt, beroende på dimension och/eller barriär, dels genom enskilda samtal, dels genom att bjuda in till mötesplatser. Utöver detta så erbjuds de äldre också in till att bli ideella medarbetare. Det ideella arbetet ser vi är viktigt ur två aspekter, dels att de äldre erbjuds ett sammanhang som genererar delaktighet och nya relationer, dels att de får använda sina styrkor och sin kompetens i de olika verksamheter som Svenska kyrkan erbjuder. Utöver det så kan de ideella själva hjälpa till att stävja ensamhet bland äldre som av olika anledningar inte kan eller vill bli ideella medarbetare. Att ta vara på de äldres styrkor och kompetenser ingick också i de förhållningssätten vi identifierade i studien.

När det kom till frågan om förhållningssätt identifierade vi sex olika: *diakonalt förhållningssätt, uppmuntra till aktivitet, skapa tillhörighet, egenmakt, se och lyssna till de äldre, se till de äldres styrkor*. Det socialpedagogiska arbetet handlar om att motverka utanförskap och skapa förutsättningar för att gemenskap, detta görs bland annat genom att bjuda in till mötesplatser, göra hembesök och aktivt arbeta med att inkludera individen i gemenskapen. Här kan vi se att det socialpedagogiska arbetet med att skapa förutsättningar för gemenskap är ett av de verktyg som diakoner använder för att stävja ensamhet, vilket också överensstämmer med tankegångarna i aktivitetsteorin enligt Tornstam (2011). Ett diakonalt förhållningssätt innebär att diakoner ska hjälpa utsatta individer till egenmakt detta genom att dels möta dem i ögonhöjd, dels genom att göra dem delaktiga i processen, detta går i linje med de delar som Kam (2021) menade behövs för att kunna nå empowerment. Den sista komponenten i EPS-modellen för att nå empowerment är att se individens styrka vilket beskrevs av våra respondenter att de gjorde.

Vad gäller hur diakonerna ser att arbetet gör skillnad för de äldres upplevda ensamhet noterade vi att diakonerna dels ser att arbetet gör skillnad genom att nya vänskapsband skapas, dels genom att det kommer fler besökare till mötesplatser, men främst får de till sig via ord att deras arbete gör skillnad. Detta kan vi tolka som att diakoner inte använder några mätinstrument eller skalor för att bedöma om deras arbete gör skillnad eller inte. Detta kan göra att det blir svårt för Svenska kyrkan att peka på att deras arbete gör skillnad och därmed kan området bli svårare att beforska, främst utifrån etiska aspekter då för att få reda på om arbetet gör skillnad hos den ensamma äldre så är det de ensamma äldre man behöver intervjua.

Det beskrivs att trossamfunden gör ett viktigt arbete kring att skapa nya kontakter för just äldre (Moriarty & Manthorpe, 2017), vilket vi såg att Svenska kyrkan gör genom bland annat ideellas och diakoners hembesök. Detta arbete kan komma att bli ännu viktigare då de äldre blir fler (Statistiska centralbyrån, 2022) och det Socialstyrelsens rapport från 2022 pekar på att de allra äldsta är mer socialt isolerande än de yngre äldre. Ett av kriterierna för sociala problem som vi beskrev i inledningen är att *samhället har ett gemensamt ansvar i att göra någonting åt det* (Meuwisse & Swärd, 2013). En fråga man då kan ställa sig är om den offentliga sektorn har missat denna målgrupp och behöver arbeta mer aktivt med denna, antingen enskilt eller i samverkan med Svenska kyrkan. Samverkan framkom i studien vara viktig för att stävja ensamhet bland äldre personer, detta då Svenska kyrkan dels samverkade främst tillsammans med kommunen i frågor som rörde ensamhet, dels vad gällde att skapa en bredd i mötesplatser. Men också genom att diakoner efterfrågades på äldreboenden eller av hemtjänsten till äldre som led av ensamhet. Vad gäller samverkan så vill vi belysa möjligheterna som kommer av att bli medveten om samverkan mellan offentlig välfärd och civilsamhället och att se att samverkan kan ske i olika former.

Utifrån ett socialpedagogiskt perspektiv är det intressant att belysa att Svenska kyrkan arbetar med socialt arbete i den utsträckning som de gör. Detta är en fråga som Svenska Kyrkans diakoner skulle kunna lyfta in i den svenska samhällsdebatten dels då de ska fungera som röstbärare, dels då de ska arbeta som utförare, vilket bland annat innebär att stävja ensamhet bland äldre. Ett av kriterierna till att få utbilda sig till diakon är att ha en kandidatexamen i exempelvis socialt arbete. Det är viktigt att förstå en diakons utbildning för att förstå vilka resurser som finns i diakonalt arbete och att känna till den kompetens som diakoner besitter, vilka också kan krävas för att kunna använda sig av de olika handlingsdimensionerna se, förstå och handla, eller se, analysera, handla. Det vill säga, för att först kunna *se* att en äldre är ensam så behöver det finnas en kunskap om vad ensamhet är och hur den kan ta sig i uttryck. Att det finns olika uttryck samt att ensamheten kan se olika ut handlar om en *förståelse eller analys* av anledningarna till att den äldre känner sig ensam. Till sist handlingsdimensionen som pekar på hur diakoner *handlar* i arbetet med ensamhet bland de äldre. Vi hoppas på att resultatet i denna studie ska leda till en ökad kunskap om hur Svenska kyrkans sociala, diakonala arbete kan bidra till att stävja ensamhet bland äldre personer.

Någonting som vi fann intressant var när vi skulle se till det tidigare kunskapsläget vad gäller hur Svenska kyrkans diakoner arbetar med äldre och ensamhet detta för att det inte verkar finnas särskilt mycket forskning kring huruvida Svenska kyrkans diakoni arbetar med individer i utsatthet över lag. Det vi kunnat hitta om Svenska kyrkan har främst handlat om gudstjänstlivet, men inte om diakonalt arbete. I och med det fick vi leta i flera olika fält för att hitta tidigare forskning till studien. Samtidigt kan vi inte dra slutsatsen att det inte finns forskning, utan det kan också handla om vilka databaser vi haft kännedom om och tillgång till.

På grund av etiska skäl kunde vi inte intervjua äldre ensamma utan studien har kretsat kring diakoners upplevelser och diakoners beskrivningar av äldres upplevelser. En av de saker som framkom i temat ensamhet är att det kan upplevas stigmatiserande, de äldre har för det första svårt att identifiera sig med att vara en av de ensamma och när de identifierar sig med det så vill de helst ta avstånd från den känslan. I vidare studier kan det vara intressant att undersöka

det stigmat närmare, att låta äldre själva sätta ord på upplevelsen av att vara ensam och varför det är så svårt att erkänna den känslan. Vid studier med brukarperspektiv skulle det också vara intressant att höra de äldres egna berättelser om vad i Svenska kyrkans arbete som gör skillnad mot upplevd ensamhet.

Kring arbetet med ideella medarbetare hade vi en förförståelse om att det är en del i arbetet. Men vi kände inte till hur viktigt och hur stor del av Svenska kyrkans arbete som det är. Den dubbla riktningen i det ideella arbetet var också något som vi författare inte sett tidigare men fått syn på under studien och vill understryka. Det är något vi kommer ta med oss och vara medvetna kring både i våra personliga engagemang i kyrkan och i våra framtida yrkesroller.

Vi kunde skönja vissa maktmekanismer, så som att makten blir förskjuten när kyrkan är beroende av ideella medarbetare för att verksamheter ska fungera. Något som vore intressant att studera vidare är det ideella arbetet samt hur ideella medarbetare och anställda ser på sina roller och arbetet tillsammans.

Litteraturförteckning

- Andersson, G. (2016). Vänskap, kärlek och ensamhet: vardagslivets sociala processer. i G. Andersson, P. Bülow, A. Denhov, & A. Topor, *Från patient till person: om allvarliga psykiska problem - vardag, vård och stöd* (ss. 133-170). Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, L. (2002). Ålderism. i L. Andersson (Red.), *Socialgerontologi* (ss. 104-127). Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, S. (2014). *Om positivism och hermenutik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ankartun, L. (den 8 April 2020). Det är dags för kyrkan att ta sitt ansvar. *Kyrkans tidning*, s. 31. Hämtat från Kyrkans tidning.
- Askheim, O. P. (2007). Empowerment - Olika infallsvinklar. i O. P. Askheim, & B. Starrin (Red.), *Empowerment i teori och praktik* (ss. 18-32). Malmö: Gleerups.
- Askheim, O. P., & Starrin, B. (2007). Empowerment - ett modeord? i O. P. Askheim, & B. Starrin (Red.), *Empowerment i teori och praktik* (ss. 9-17). Malmö: Gleerups.
- Bodin, M., & Hollmer, M. (2020). *Vägledning för diakoni*. (S. Linde, Red.) Varberg: Argument förlag AB.
- Boyer, K., Orpin, P., & King, A. C. (2016). 'I come for the friendship': Why social eating matters. *Australasian Journal on Ageing*, 35(3), E29-E31. doi:10.1111/ajag.12285.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 33 - 101.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Stockholm: Liber.
- Carr, D. C., Kail, B. L., Matz-Costa, C., & Shavit, Y. Z. (2018). Does Becoming A Volunteer Attenuate Loneliness Among Recently Widowed Older Adults? *Journals of Gerontology: Social Sciences*, 73(3), 501 - 510. doi:10.1093/geronb/gbx092
- Cedersund, E., Eriksson, L., Ringsby Jansson, B., & Svensson, L. A. (2019). *Renässans för socialpedagogik?* Lund: Studentlitteratur.
- Cohen-Mansfield, J., & Eisner, R. (2020). The meanings of loneliness for older persons. *Aging & Mental Health*, 24(4), 564 - 574. doi:10.1080/13607863.2019.1571019

- Dahlberg, L., Andersson, L., & Lennartsson, C. (2018). Long-term predictors of loneliness in old age: results of a 20-year national study. *Ageing & Mental Health*, 22(2), 190 - 196. doi:10.1080/13607863.2016.1247425
- Dahlberg, L., McKee, K., Lennartsson, C., & Rehnberg, J. (2022). A social exclusion on loneliness in older adults in the Nordic countries. *European Journal of Ageing*, 19, 175 - 188. doi:10.1007/s10433-022-00692-4
- Danermark, B., Ekström, M., & Karlsson, J. C. (2018). *Att förklara samhället* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Edgardh, N. (2022). Diakonalt evangelium i en utmattad tid. i E. Christiansson Drake, M. J. Hansson, & S. Linde (Red.), *Diakoni - reflektion och praktik* (ss. 141 - 161). Stockholm: Verbum.
- Engdahl, O., & Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, L., & Markström, A.-M. (2000). *Den svårfångade socialpedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Folkhälsomyndigheten. (den 19 December 2022). *Ensamhet och isolering vanligast bland unga och de äldsta*. Hämtat från Socialstyrelsen: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2022/december/ensamhet-och-isolering-vanligast-bland-unga-och-de-aldsta/#:~:text=Besv%C3%A4r%20av%20ensamhet%20och%20isolering%20%C3%A4r%20vanligast%20bland,upp%C3%A5t%20att%20de%20besv%C3%A4r>
- Gardiner, C., Geldenhuys, G., & Gott, M. (2018). Interventions to reduce social isolation and loneliness among older people: an integrative review. *Health and Social Care in the Community*, 26(2), 147 - 157. doi:10.1111/hsc.12367
- Glas, K., & Nyström, Å. (2022). Delaktighet i diakonalt arbete. i E. Christiansson Drake, M. J. Hansson, & S. Linde (Red.), *Diakoni - reflektion och praktik* (ss. 183 - 204). Stockholm: Verbum AB.

- Gonot-Schoupinsky, F., Garip, G., & Sheffield, D. (2022). The Engage-Disengage Model as an Inclusive Model for the promotion of Healthy and Successful Aging in the Oldest-old. *Activites, adaption & aging*, 46(2), 159-181. doi:10.1080/01924788.2021.1970892
- Hemberg, J., Nyqvist, F., & Näsman, M. (2019). "Homeless in life" - loneliness experienced as existential suffering by older adults living at home: a caring science perspective. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 33, 446 - 456. doi:10.1111/scs.12642
- Hjerm, M., Lindgren, S., & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys* (2:a uppl.). Malmö: Gleerups.
- Hjort, T., & Linde, S. (2020). Decentraliserad diakoni - en studie av tre församlingar. *Research Reports in Social Work*, 2020(5).
- Hollmer, M. (2022). Församlingsdiakoni i Svenska kyrkan. i E. Christiansson Drake, M. J. Hansson, & S. Linde (Red.), *Diakoni - reflektion och praktik* (ss. 119 - 140). Stockholm: Verbum.
- Hwang, P., & Nilsson, B. (2011). *Utvecklingspsykologi* (3:e reviderade utgåvan uppl.). Stockholm: Natur & Kultur.
- Hämäläinen, J. (2012). Social Pedagogical Eyes in the Midst of Diverse Understandings, Conceptualisations and Activities. *International Journal of Social Pedagogy*, 1(1), 3-16. doi:10.14324/111.444.ijsp.2012.v1.1.002
- Johansson, H., Nordfeldt, M., & Johansson, S. (2015). Ideella organisationernas roller i välfärdssamhället - röst och service. i S. Johansson, D. Peter, & S. Höjer, *Människobehandlande organisationer: villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete* (ss. 333-352). Stockholm: Natur & Kultur.
- Johansson, L. (2002). Tid, åldrande och omsorg. i L. Andersson (Red.), *Socialgerontologi* (ss. 310-330). Lund: Studentlitteratur.
- Joseph, R. (2020). The theory of empowerment: A critical analysis with the theory evaluation scale. *Journal of human behavior in the social enviroment*, 30(2), 138-157. doi:10.1080/10911359.2019.1660294
- Kam, P. K. (2016). EPS model in social work practice. *The Hong Kong Journal of Social Work*, 50(1 & 2), 93 - 115. doi:10.1142/S0219246216000085

- Kam, P. K. (2021). Strengthening the empowerment approach in social work practice: An EPS model. *Journal of Social Work, 21*(3), 329 - 352. doi:10.1177/1468017320911348
- Karlsson, M., Carrigan, A., Malmberg, S., & Stiernström, A. (2015). *Stadens fattiga: En rapport om Sveriges stadsmissioner och fattigdom*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Leo Sandberg, E. (2022). Kyrkligt arbete med fattiga, gåvor och ekonomisk utsatthet. i E. Christiansson Drake, M. J. Hansson, & S. Linde (Red.), *Diakoni - reflektion och praktik* (ss. 241 - 264). Stockholm: Verbum.
- Linde, S., & Scaramuzzino, R. (2018). Is the Church of Sweden an 'Ordinary' Civil Society Organization? *Nordic journal of religion and society, 31*(2), 118-138.
- Lindsröm, S., & Lindström, H.-E. (2015). *Diakonins sju bord*. Stockholm: Verbum.
- Lövgren, V., Kalman, H., & Sauer, L. (2019). Känsliga personuppgifter - mellan prövning och forskningspraktik. i H. Kalman, & V. Lövgren (Red.), *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet* (2:a uppl., ss. 57 - 70). Malmö: Gleerups.
- Meeuwisse, A., & Swärd, H. (2013). Introduktion: Vad är ett socialt problem? i A. Meeuwisse, & H. Swärd (Red.), *Perspektiv på sociala problem* (2:a uppl., ss. 23-56). Stockholm: Natur & Kultur.
- Molin, M., & Bolin, A. (2018). Inledning: Den socialpedagogiska handlingsdimensionen - centrala begrepp. i M. Molin, & A. Bolin, *Socialpedagogisk handling* (ss. 10-18). Trollhättan: Högskolan Väst.
- Moriarty, J., & Manthorpe, J. (2017). The diversity of bifreeding by, and of, older people. *Working with older people, 21*(2), 63-71. doi:10.1108/WWOP-07-2016-0017
- Morlett Paredes, A., Lee, E. E., Chik, L., Gupta, S., Palmer, B. W., Palinkas, L. A., . . . Jeste, D. V. (2021). Qualitative study of loneliness in a senior housing community: the importance of wisdom and other coping strategies. *Aging & Mental Health, 25*(3), 559 - 566. doi:10.1080/13607863.2019.1699022

- Nilsson, M. (den 6 December 2022). *Bekämpa den ofrivilliga ensamheten*. Hämtat från TTELA: <https://www.ttela.se/%C3%A5sikt/ins%C3%A4ndare-debatt/bek%C3%A4mpa-den-ofrivilliga-ensamheten-1.87284710>
- Noone, C., & Yang, K. (2021). Community-based responses to loneliness in older people: A systematic review of qualitative studies. *Health & Social Care in the Community*, 30(4), 859 - 873. doi:10.1111/hsc.13682
- Nykvist, M. (den 6 December 2021). Diakonin - från outsider till flaggskepp. *Socionomen*, s. 23.
- Nyqvist, F., Cattan, M., Conradsson, M., Näsman, M., & Gustafsson, Y. (2017). Prevalence of loneliness over ten years among the oldest old. *Scandinavian Journal of Public Health*, 45(4), 411 - 418. doi:10.1177/1403494817697511
- O'Rourke, H. M., Collins, L., & Sidani, S. (2018). Intervention to address social connectedness and loneliness for older adults: a scoping review. *BMC Geriatrics*, 18(214). doi:10.1186/s12877-018-0897-x
- Paque, K., Bastiaens, H., Van Bogaert, P., & Dilles, T. (2018). Living in a nursing home: a phenomenological study exploring residents' loneliness and other feelings. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 32, 1477 - 1484. doi:10.1111/scs.12599
- Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete* (3 uppl.). Stockholm: Natur & Kultur.
- Richard, S., & Hennekam, S. (2021). When Can a Disability Quota System Empower Disabled Individuals in the Workplace? The Case of France. *Work, Employment and Society*, 35(5), 837 - 255. doi:10.1177/0950017020946672
- Socialstyrelsen. (den 23 09 2020). *Ökning av äldre som upplever ensamhet, oro och ängslan*. Hämtat från Socialstyrelsen: <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/pressrum/press/okning-av-aldre-som-upplever-ensamhet-oro-och-angslan/>
- Socialstyrelsen. (2022). *Vägledning för att förhindra ofrivillig ensamhet bland äldre personer*. Socialstyrelsen.
- Sopcheck, J. (2020). Helpful approaches for older adults living in a retirement community to move forward after the death of a significant other. *Journal of social work in end-of-life & palliative care*, 16(3), 219 - 237. doi:10.1080/15524256.2020.1745352

- Statistiska centralbyrån. (den 25 Maj 2022). *Fler äldre i alla län och kommuner 2040*. Hämtat från Statistiska centralbyrån: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/befolkningsframskrivningar/pong/statistiknyhet/den-framtida-befolkningen-i-sveriges-lan-och-kommuner-2022-2040/>
- Strang, P. (2021). *Existentiella frågor hos äldre: en introduktion*. Höganäs: Vårdförlaget.
- Sundström, G. (2002). Åldrandet, staten och civilsamhället. i L. Andersson (Red.), *Socialgerontologi* (ss. 190-214). Lund: Studentlitteratur.
- Svenska akademien. (2021). *Svensk ordbok*. Hämtat från Svenska akademiens ordböcker: <https://svenska.se/so/?id=116860&pz=7>
- Svenska kyrkan & Biskopsmötet. (2014). *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*. Uppsala: Svenska kyrkan. Hämtat från Svenska kyrkan: [https://www.svenskakyrkan.se/filer/Kallad%20till%20diakoni%20och%20pr%a4st%20i%20Svenska%20kyrkan%20\(%202014\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/Kallad%20till%20diakoni%20och%20pr%a4st%20i%20Svenska%20kyrkan%20(%202014).pdf)
- Svenska Kyrkan, & Biskopsmötet. (2015). *Ett biskopsbrev om diakoni*. Uppsala: Svenska Kyrkan.
- Svensson, P. (2011). Teorins roll i kvalitativ forskning. i G. Ahrne, & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (ss. 182 - 193). Stockholm: Liber.
- Swärd, H. (1999). Att forska om utsatta. *Socialvetenskaplig tidsskrift*, 6(2), 172-183. doi:10.3384/SVT.1999.6.2.2887
- Tornstam, L. (2011). *Åldrandets socialpsykologi*. Stockholm: Nordstedt.
- Upenieks, L. (2023). With You Until the End of the Age? A Longitudinal Study of Changes in Religiosity and Loneliness in Later Life. *Research on Aging*, 45(3-4), 299–319. doi:10.1177/01640275221104720
- Vamstad, J., & Karlsson, M. (2022). Welfare between Social and Human Rights – Charity in the New Social Landscape of Sweden. *Social Policy & Society*, 1 - 14. doi:10.1017/S147474642200015X
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Österberg, T. (den 27 Januari 2023). Ministern lyfter gudstjänstens stora betydelse för folkhälsan. *Dagen*, ss. 10-13.

Bilagor

Intervjuguide

Bakgrund informanten

Hur länge har du jobbat som diakon?

Har du arbetat med annat socialt arbete innan? Vad och hur länge?

Hur länge har du jobbat på den här arbetsplatsen?

Hur länge har du jobbat med målgruppen?

Vad kallar ni personerna ni arbetar med? (Klienter, invånare, konfident, personer, medlemmar...)

Har ni någon definition på vilka ni kallar äldre? Hur är den?

Syn på ensamhet

Hur pratar ni i arbetsgruppen kring ensamhet?

Har ni någon definition ni använder? Hur är den?

Vad ser ni kan skapa ensamhet hos äldre?

Hur pratar du om ensamhet med de äldre?

Hur uttrycker de äldre ensamhet?

Hur benämner eller beskriver de ensamheten?

Styrning och handlingsutrymme

Är ditt uppdrag med äldre och ensamhet styrt från kyrkopolitiker? På vilket sätt?

Hur upplever du styrningen från kyrkopolitiker, är den hjälpande eller begränsande? På vilket sätt?

Hur formuleras ert arbete med äldre och ensamhet? (Finns det styrdokument? Väljer ni själva?)

Hur mycket eget handlingsutrymme upplever du att du har i arbetet med äldre och ensamhet, tillräckligt eller för lite? Hur kan det yttra sig? /// Upplever du att du har tillräckligt mycket eller för lite eget handlingsutrymme i arbetet med äldre och ensamhet? Hur kan det yttra sig?

Hur hitta målgruppen

Hur kommer ni i kontakt med ensamma äldre?

Hur arbeta med målgruppen

Hur jobbar ni diakoner med ensamma äldre?

(Vad har ni för verksamheter som hjälper till att stävja ensamhet?)

Hur har ni kommit fram till vilka aktiviteter ni ska erbjuda?

Hur jobbar diakoniassistenter och ideella med ensamma äldre?

Äldre är en heterogen grupp med många olika bakgrunder och många olika behov. Hur arbetar ni för att möta upp den bredden?

Hjälper ni de ensamma äldre att hantera ensamheten mellan kontakttillfällena? Hur?

Hjälper ni den som drabbas av ångest och akut ensamhet på kvällar och helger? Hur?

/// Hur möter ni dem som känner av akut ensamhet på kvällar och helger?

Om man inte når bortanför kyrkans verksamhet, ”att de blir självständiga”, hur resonerar man kring det? Omformar man då insatserna? Är det målet?

Har ni formulerat någon modell eller arbetsprocess? Hur ser de stegen ut?

Ser ni er som ett komplement till annan verksamhet eller som huvudaktören? På vilket sätt märks det?

Finns det någonting som försvårar arbetet med äldre och ensamhet?

Finns det någonting som underlättar arbetet med äldre och ensamhet?

Metod, synsätt, förhållningssätt, teori, forskning

Vilka metoder/förhållningssätt/teorier har betydelse för ert arbete med äldre och ensamhet?

På vilket sätt?

Håller ni er uppdaterade vad gäller nya metoder/synsätt/teorier? Hur?

Hur implementeras det i ert arbete?

Kan det finnas ensamma äldre som ni inte når ut till? Vad kan anledningen till det vara?

Mäta resultat?

Vad är ert mål i arbetet med äldre och ensamhet?

Har ni något verktyg för att ”mäta” om ni närmar er målet?

/ Om inte, hur vet ni att arbetsinsatserna gör skillnad?

Avslutning

Finns det nånting du vill lägga till, förtydliga eller nyansera?

Bilaga 2 Informationsbrev

Hej!

Anders Arkbro och Linda Johansson heter vi. Vi studerar på socialpedagogiska programmet vid Högskolan väst och läser nu vår sista termin och ska skriva vår C-uppsats; som har till syfte att undersöka huruvida Svenska kyrkans diakoner arbetar med ensamhet hos äldre.

Till vår datainsamling önskar vi att intervjua sex diakoner som på något sätt arbetar med äldre och ensamhet. Intervjuerna kommer att vara semi-strukturerade och vi beräknar att varje intervju tar cirka 45 – 60 minuter. Vi planerar att genomföra intervjuerna under vecka 15 samt början av vecka 16; Tid och plats för intervjun planeras in utifrån önskemål. Alla intervjuer kommer att spelas in för att sedan transkriberas, detta för att noggrant kunna studera svaren utifrån studiens syfte, det är dock endast det materialet som är relevant för studien som kommer att användas. Utöver att vi (Anders och Linda) har tillgång till materialet så kan det, vid förfrågan, komma att visas för vår handledare och-/eller vår examinator.

Att delta i studien är frivilligt och en medverkan kan när som helst avbrytas utan att orsak behöver anges. Personuppgifter samt den insamlade datan kommer att förvaras så att ingen obehörig kommer åt det. Materialet kommer att anonymiseras, vilket innebär att ingen kommer kunna identifiera dig, andra personer eller platser. Det insamlade materialet kommer endast att användas i den här studien och när studien är bedömd och vi båda är godkända kommer allt material att förstöras.

Vid frågor får du gärna kontakta oss via telefon eller e-post.

Anders Arkbro
Telefonnummer:
E-post: anar0002@student.hv.se

Linda Johansson
Telefonnummer:
E-post: lijo0115@student.hv.se

Handledare

Magnus Broström

Telefonnummer: 0520 – 22 38 01

E-post: magnus.brostrom@hv.se

Med vänlig hälsning Anders Arkbro & Linda Johansson

Bilaga 3 Samtyckesblankett

Skriftligt samtycke till att delta i Anders Arkbros och Linda Johanssons studie med syftet att ta reda på "hur Svenska kyrkans diakoner arbetar med ensamhet bland äldre".

Jag har tagit del av studiens syfte samt informerats om hur data kommer samlas in, bearbetas och hanteras. Jag har informerats om att mitt deltagande är frivilligt och att jag när som helst kan avbryta min medverkan utan att behöva ange orsak.

Härmed samtycker jag till att delta i denna studie.

Ort och Datum

Namnunderskrift

Namnförtydligande